СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. III, Св. 9—10

БЕОГРАД 1952

САДРЖАЈ

Страна

Научна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1952

Штампа графичко предузеће „Академија“ Београд, Космајска бр. 28

НАШ ЈЕЗИК

Књига III Нова серија Св. 9—10

ЈУГОСЛАВИЈА И СРОДНЕ ИЗВЕДЕНЕ РЕЧИ

(поводом скорашње дискусије у Редакцији нове Југословенске енциклопедије).

Откако је код нас заведен назив Југославија за целу земљу 3. X. 1929[1]), о њему је и писано[2]). Није ово први пут да једна земља узме назив који се уобичајио прво у иностранству, па после добио и право грађанства у земљи коју обележава. Тако је назив *Југославија* био уобичајен и код Француза (Yugoslavie) и Немаца (Jugoslawien) и других народа пре него што је примљен као званични назив код нас. Истина, тај су назив они примили од нас, јер се већ од тридесетих година прошлога века он употребљавао у различним облицима код српских, хрватских и словеначких писаца, а у приближно исто време и код Чеха, Тако у поменутом чланку Илешић наводи: *Југославац* код С. С. Милутиновића 1837 год., *Југословен* код П. Стаматовића (1837 г.), *југословенски* у Сербском народ. листу 1842, а после често у Гајевој Даници (1843, 1844, 1845 и сл.), *Југославија* у љубљанским Новинама 1858. После тога све се то налази у различној употреби (за часописе, Академију наука у Загребу, различне покрете итд.), а и иначе за обележавање словенских народа на Балк. Полуострву. Може се о овоме наћи и нових и тачнијих података[3]), али је несумњиво да је назив *Југославија*

---

[1]) Свезнање I 1941.

[2]) Исп. чланак Франа Илешића O postanku izraza „jugoslovenski" (П. Поповића Прилози IX 145—174), где се може наћи доста грађе; исп. такође и моју белсшку СКГл. XLI (1934) 344.

[3]) Оно што је у Rječn. hrv. ili srp. jez. IV — сасвим је непотпуно.

од Југословена дошао Французима, Немцима и др., и почео се код њих употребљавати за Србе, Хрвате, Словенце и др. наше народе сједињене у једној земљи, тј за в е ћ и н у јужнословенских народа. Овај назив *„југославенски“* — *југословенски*“ обухватао је раније или све Јужне Словене, каткада само Србе и Хрвате, а већином Србе, Хрвате и Словенце, тако да је назив *Југославија* могао све то обухватити; али када је требало државу Уједињених Јужних Словена, без Бугара, обухватити једним именом, онда се назив Југославија свео на њихову земљу, а Југословени, југославенски — југословенски обележавали су сада само њ е н е народе. Тај се назив већ раније употребљавао као име њихове земље, па се одатле проширио у иностранство, а после тога дошао као званично име у нашу земљу у поменутом одређеном значењу.

Уствари, у минулим временима придев је за Словене гласио *словѣньскъ,* као што се налази и у језику Ћирила и Методија, и као што се сачувао код наших, нарочито далматинских писаца, од најстаријих времена: *словински*, *Словинац*, *Словинство* (са заменом јата по западном изговору гласом *и*). Према томе, *југославенски* би требало да гласи *југословенски*, а назив са *а* добивен је према руском језику (*славянский*, *Славяне*) и иностраном slavus (лат.), slavisch, (нем.) slave (фр.) и др. Одавде је јасно, када бисмо хтели према нашем старом и оправданом називу да начинимо именицу, она би морала бити *Југословенска* (подр. земља), као што имамо од *Хрват* — *Хрватска*, *Бачка* према *бачки* и сл. Али ни много мање ствари не иду по правилима и према разлозима историскојезичким, већ онако како развитак народа и земаља донесе; тако смо и добили назив *Југо̀сла̄вија*. Према томе, овај назив није позајмљен од Yougoslavie, Jugoslawien и сл., већ су, напротив, ти називи начињени према нашем *Југославија*, а ова наша именица према придеву *југославенски*, који се некад много употребљавао, а добивен је према руском *югославянский* (и *југославјански* није било у реткој употреби у XIX в. код свих Југословена); међутим напоредо са *југославенски* употребљавало се *југословенски*, што више одговара старој именици *Словени* и од ње изведеном придеву *словенски* (тј. Словѣнинъ, Словѣне, словѣньскь).

Када се тако у новије време почео употребљавати назив *Југославија* за целу нашу земљу, нашла су се према том називу у употреби два придева *југосла̀ве̄нскӣ* и *југосло̀ве̄нскӣ*. Међутим, према *Југо̀сла̄вија* придев је могао гласити *југосла̀вискӣ* или *југосла̀вӣјскӣ* (исп. *Шума̀дија — шума̀диски* и сл.) или *југо̀сла̄вскӣ* исп. (*Сла̀вонија — сла̀во̄нскӣ* и сл.). И, заиста, у неким се словенским језицима тако и јавило. Напр. Руси, пишу *Югославия, югославский* па иду и даље употребљавајући га и за назив наших народа *Югославы* (исп. и код С. Милутиновића *Југославац*). Међутим, код нас се већ од раније сачувао придев *југосла̀ве̄нскӣ* у западним крајевима (тамо где се употребљава *Славе́ни, сла̀ве̄нски* и сл.) и *југосло̀ве̄нскӣ* (тамо где се употребљавао назив *Слове́ни, сло̀ве̄нскӣ* и сл.); једини назив ове врсте који се живо употребљавао у нашем народу у прошлим вековима (*словински*, тј. *словѣньскъ*) — није нашао примене у придеву којим се обележава припадност Југославији. Било би исправније да се у јужном изговору одмах од почетка узело *југословенски* неголи *југославенски*, које је удешено према руском *юугославянский*, исто као што и назив *Славени* у јужном изговору одговара руском *Славяне*, а не нашем старом *Словѣне*. Али, мислим, данас се не би морао враћати тај назив на *југословјенски* кад се не употребљава у именици Словени, одн. Славени, у облику са *ѣ*. Па ипак било би добро да наша земља има један назив за све своје припаднике: *Југо̀сла̄вија* и, рецимо, *југосло̀ве̄нскӣ*. Могло би се рећи да је *југосла̀ве̄нскӣ* ближе речи *Југославија*, од којег је свакако и сама ова именица постала, али када према њему и напоредо са њим постоји и изворније *југосло̀ве̄нскӣ*, — нема разлога да се оно гони из језика, утолико више што је било у живој употреби и пре него што је назив *Југославија* постао званичан. Можда је ипак корисно што се код нас на западу употребљавало „југословенски", да би се бар у томе могао запад наше земље лако изједначити са истоком минималном изменом, па да оно што је изворније преовлада у језику.

Не би било ипак на одмет размислити, и поред онога што је горе речено, да ли би било најбоље васпоставити за јужни изговор облик *југосло̀вје̄нскӣ*, за који у облику *сло*

вински далматинских писаца, старом *словѣньскъ* (и понегде архаичном писању које је одговарало „словѣньскъ") — имамо довољно потврде. Ту би смо онда имали само одјек узакоњеног изговора на западу, а у свему другом би биле те речи једнаке тј. *југослòвјēнскӣ* на западу, а *југослòвēнскӣ* на истоку.

Можемо се запитати: зашто место придева *југослòвēнскӣ* имамо *ју̏жнословēнскӣ* јер именица која је у основици тих придева гласи *Словени југа*, *Јужни Словени*. Очигледно је да се од придева *јужнословенски* бежи зато што би се њиме обухватали сви *Јужни Словени*, дакле и Бугари, што се није желело да обележи називом *југословенски*, већ само извесни Словени на југу. Зато се назив *јужнословенски* употребљава и данас за све *Јужне Словене* на Балканском Полуострву (тј. за Словене на југу према другим Словенима на истоку и западу).

Назив *ју̏гословенски* је начињен свакако према придевима *југоисточни*, *југозападни* и сл., где *југо-* има п р и д е в с к о значење; али како се *југословенски* везује данас искључиво са *Југословија*, јер је та реч од тога придева постала, то је извршена диференцијација између *југославенски* — *југословенски* „онај који припада Југославији" и *јужнословенски* „онај који обухвата Јужне Словене" или сл. Тешко је рећи да ли је и у коликој је мери страно Südslawen, које се до краја XVIII в. употребљава код Немаца, утицало на стварања „Југословени", јер је *Словени југа* могло подједнако дати и *Јужни Словени* и *Југословени* (са именицом *југ* у придевском значењу), последње, наравно, при посредништву придева *југословенски* (исп. *свилорун* и сл. са употребом *свило-* у придевском значењу).

А. Белић

НАКНАДНО ДОДАТЕ И УМЕТНУТЕ РЕЧЕНИЦЕ И СТАВЉАЊЕ ЗАПЕТЕ

Принцип слободне интерпункције, који професор А. Белић доследно спроводи у своме чланку *О стављању запете* (Наш језик, нова серија, књ. I, стр. 7—23), формулисан је у овом основном правилу: „Све што је у мишљењу повезано везама зависности, дакле, најтешњим везама које се замислити могу, не може бити одвојено при писању, и обрнуто све што је одвојено у мишљењу не може бити спојено при писању“ (стр. 10). Овај принцип несумњиво упрошћава и јасно решава питање стављања запете, препуштајући правописним правилима да изнесу низ примера у којима ће се он конкретно применити. Та правила и примери који их потврђују потребни су зато што није увек лако одредити шта је у мишљењу повезано, а шта није, макар да ни сва правила и примери не могу да обухвате све различите случајеве који се у живом језику појављују. Па ипак, извесне основне категорије тих случајева могу се обухватити, и њихова анализа и решавање могу умногом олакшати решавање и свих сличних случајева. Овом приликом ја бих извршио такву анализу накнадно додатих и уметнутих зависних реченица и указао на разлику између њих и оних зависних реченица које су уско повезане с главном реченицом, па било да се оне налазе иза главне, било да су уклопљене у текст главне реченице.

Као што је истакнуто у чланку професора Белића, случајеви ближег разликовања тих двеју врста зависних реченица (уметнутих и накнадно додатих — и уско повезаних с главном) јављају се углавном код условних, узрочних, допусних, последичних, поредбених и релативних реченица, док се код намерних, временских, изричних и за-

висноупитник реченица скоро никада не јављају (сем покадкад код временских). Тешкоћа је ту у томе што зависна реченица у сваком случају (било да је уметнута или накнадно додата, било да је уско повезана с главном) граматички чини целину с главном реченицом (јер иначе неби била *зависна* реченица), али када је накнадно додата, она у *извесном погледу* стоји самостално према главној реченици и не условљава мисао главне реченице, већ је само допуњује с неке стране. У чему она стоји самостално према главној реченици, а у чему је повезана са главним реченицама, покушаћемо да покажемо на анализи неколико примара. Узећемо неколико таквих, накнадно додатих, зависних речоница:

1) Ми ћемо овде и почети, *када се са једног краја већ мора почети;*

2) Наша је књижевност млада. Отуда јамачно, и долази да се у њој највише певало и критиковало, *јер младост воли да пева, а после песме највише воли да критикује;*

3) Колико нам је лирика напредовала . . . толико нам је критика заостала, *као да се хтело потврдити да песништво може напредовати и без ње;*

4) Томе доприноси много и то што је све у тим приповеткама изнесено просто, природно и неусиљено те, према томе, изгледа и да је у свему истинито, *иако уствари није.*

У свим овим случајевима зависна реченица могла би и самостално да стоји, допуњујући мисао главних реченица, али не условљавајући их. Са извесним изменама или без њих горње зависне реченице самостално би гласиле: 1) . . . *А с једног краја се већ мора почети*, 2) . . . *Јер младост воли да пева* 3) . . . *Тиме као да се хтело потврдити* . . . , 4) . . . *А то уствари није.*

Међутим, када је зависна реченица уско повезана с главном реченицом, овакво осамостаљивање зависне реченице не може се извршити а да се не окрњи мисао главне реченице, да се она не осети као непотпуна мисао, која није до краја изречена. Јер у свим тим случајевима зави-

сна реченица претставља само део главне реченице, њен додатак прироку за узрок, за последицу, за погодбу, за допуштање итд. развијен у реченицу. Често је таква сложена реченица тако и стилизована да се из текста главне реченице нужно осећа да она мора имати извесну допуну у зависној реченици. У реченицама:

1) Много шта у књижевним делима може се *само тако разумети ако се она доведу у везу с временом у којем су се јавила;*

2) Брижљиво посматрање дела великих мајстора биће *исто толико* корисно физиолошкој оптици *као што је изражавање закона осећаја и опажаја корисно историји уметности;*

3) О Хамлету је речено *толико много* и доброга и рђавога *да изгледа* да је мало што преостало да се о њему новога изнесе; —

реченички изрази *само тако*, *исто толико* и *толико много* нужно условљавају допуну главној реченици у виду погодбене, поредбене и последичне реченице, тако да ми читајући текст главне реченице знамо и осећамо да после ње мора доћи и зависна реченица.

Разуме се да то не мора бити увек тако. То је, додуше, веома често тако, али такође су чести и случајеви када главна реченица својом стилизацијом не наговештава или, боље речено, не условљава допуну у виду зависне реченице, па опет зависна реченица чини с њом нераздвојну целину. У реченицама:

1) *Морамо почети испочетка ако хоћемо да разумемо ствар;*

2) *Он је преводио тако без избора зато што* (или, *јер*, *стога што* итд.) *није имао својих погледа ни критике;*

3) *Стриц његов мораће се одати ако доиста буде био убилац;*

4) *Хамлет није луд ако се под лудошћу разуме оно што сви лудошћу зовемо;*

5) *Капетан погледа у правцу отвора као да некога очекује;* —

у свим овим реченицама главна и зависна реченица чине целину, и мисао главне реченице је непотпуна без мисли зависне реченице.

Па у чему је онда разлика између ових последњих и оних првих примера, између зависних реченица које су уско повезане с главном и зависних реченица које су накнадно додате главној? Пре него што одговоримо на то питање, ја бих извршио још једну модификацију прве групе примера — накнадно додатих зависних реченица. Претпоставимо да су те реченице дате у инверзији, да на првом месту стоји зависна, а за њом главна реченица. Оне би гласиле:

1) *Када се с једног краја већ мора почети, и ми ћемо одавде почети;*

2) *Зато што младост понајвише воли да пева и да критикује, и у нашој књижевности, која је још млада, највише се певало и критиковало.*

4) *Иако уствари то све није истинито, оно изгледа као да јесте.*

Да ли се нешто у овим реченицама сада изменило? Очигледно је да је мисао остала иста јер су и реченице остале исте; али изменио се *реченички акценат* њихов, изменио се *значај* који те реченице имају једна према другој у нашој мисли. У првом случају, тј. када смо имали накнадно додату зависну реченицу, тежиште наше мисли било је на првој, главној реченици, а зависна реченица претстављала је нешто *споредно*, нешто што смо ми као узгред додали читавој реченици и без чега би она могла да буде. У другом случају, тј. када смо те реченице преметнули, тај *реченички акценат* се мења: зависна реченица постаје по *значају равна* главној реченици, она чак постаје *психолошки значајнија* од главне реченице, јер смо јој дали и *прво* место у сложеној реченици. (Уопште инверзија има и своје стилско-психолошко значење, и није свеједно да ли ћемо рећи: *Они су јурнули напред иако су знали да их очекује смрт* или: *Иако су знали да их очекује смрт, они су јурнули напред.*). Дакле, инверзијом ми смо горње за-

висне реченице учинили равним и чак претежнијим по значају од главних реченица, ми смо том стилизацијом потрли њихову споредност и накнадност, извукли их из психолошки подређеног положаја и истакли као део наше мисли на коме лежи реченички акцент.

Из овога излази да накнадно додате зависне реченице (као, уосталом, и независне) добијају тај карактер накнадности из свог *карактера споредности значаја* њихове мисли у односу према мисли главне реченице, да су оне више *психолошко-стилска категорија* зависних реченица, а мање *логичко-граматичка категорија* тих реченица. Граматичких и логички оне уносе исто допуњавање (ограничавање, прецизирање, специјализовање) у мисао главне реченице као и зависне реченице које су уско повезане с главном реченицом, али психолошки и стилски — оне се битно разликују од ових других по подређеном, споредном значају који имају према мисли главне реченице. Другим речима: накнадно додате зависне реченице су много спореднијег значаја од мисли главне реченице: зависне реченице уско повезане с главном су у погледу значаја једнаке с мишљу главне реченице; а зависне реченице у инверзији су у погледу значаја чак и претежније од мисли главне реченице. У првом случају оне се *одвајају* од главне реченице запетом зато што с њом не чине стилско-психолошку целину, иако чине логичко-граматичку; у другом случају — оне се *не одвајају* запетом зато што с главном реченицом чине целину у сваком погледу (и у граматичком и стилском); у трећем случају одвајају се запетом од главне зато што се њихова граматичка зависност од главне реченице преметањем претвара у стилску и психолошку независност, па чак и предност и првенственост у односу према главној реченици.

С друге стране. као што је и напред истакнуто, накнадно додате зависне реченице, и ако су по значају своје мисли споредније у односу према мисли главне реченице, логички и граматички могу учинити и посебну, самосталну реченицу баш услед тога што с главном реченицом не чине целину у сваком погледу. Насупрот њима зависне речени-

це које су с главном уско повезане, иако су по значају своје мисли равне мисли главне реченице, не могу самостално стајати баш услед тога што с главном реченицом чине целину у сваком погледу и што условљавају мисао главне реченице тако да без њих та мисао не би била цела ни потпуна. Једном речи, на примеру зависних реченица се понајбоље види шта све може да уђе у појам „онога што је у мишљењу повезано“, и како ту повезаност не треба само логички (граматички) схватати него и психолошки и стилски.

Разуме се, решење тиме не постаје ни једностанно ни лако. Несумњиво је да ће наступити и случајеви када ћемо се колебати да ли неку зависну реченицу треба схватити као накнадно додату главној или као уско повезану с њом; несумњиво је, такође, да ће бити и случајева када можемо запету и ставити и не ставити, у зависности од тога да ли неку мисао зависне реченице схватамо као споредну према главној или као равну њој. Ту ће често одлучивати и нека незнатна стилска измена. И сложену реченицу: *Импресионисти ништа позитивно не граде јер знају како се човек лако вара и у најситнијим стварима* — можемо написати и за запетом, нарочито ако у овој зависној узрочној реченици поновимо субјекат они (*јер они знају*) ... Па ипак, све то не ослобођава писца обавезе да у сваком конкретном случају где постоји такво колебање не врши свестрану анализу своје мисли, као што га не ослобођава ни обавезе да у свим случајевима где се та повезаност или неповезаност са сигурношћу осећа — не стави, односно стави, запету.

Што се тиче уметнутих зависних реченица, њихови случајеви се решавају аналогно зависним накнадно додатим реченицама, када знамо да уметнуте реченице нису ништа друго него накнадно додате зависне реченице уметнуте у текст главне реченице. Ако бисмо сваку од накнадно додатих зависних реченица из прве групе примера уметнули, (ако се то стилски може) у текст главне реченице, оне би биле *уметнуте* зависне реченице и одвајале би се запетама од текста главне реченице: Почећемо, *када се већ*

с једног краја мора почети, и ми одавде итд. Примера ради навешћемо још неколико таквих зависних уметнутих реченица: Ја сам се, *иако ми то није посао*, вазда радо бавио питањима књижевности и књижевне критике; — Доситеј, *ако је и био самоук*, прошао је много света; — Од тога великог броја прича једва би се могао и четврти део одабрати, остале су све, *иако се тичу тако велике историске личности*, без вредности; — Он Сељанку назива приповетком, а ми бисмо је, *и да није онако дуга*, пре назвали романом; — Отуда и долази да је Сељанка, *ако се она уопште може назвати романом*, нека врста етнографског романа итд.

У свим овим примерима споредни значај уметнуте зависне реченице осећа се још изразитије него код накнадно додатих зависних реченица; *те уметнуте реченице се могу* увек изоставити *а да се мисао главне реченице у основи својој не окрњи*. Та већа изразитост споредности оваквих уметнутих реченица долази отуда што се њима прекида ток мисли главне реченице и што је наша пажња у том случају још више усретсређена на задржавању мисли главне реченице. Одавде би се могло извући и једно практично правило: када се код неке накнадно додате зависне реченице колебамо у томе да ли је она заиста таква, треба је пребацити, ако се то може, у текст главне реченице, и ако се она ту осећа као уметнута реченица, онда је и у положају иза главне реченице — накнадно додата. Например, у реченици: Право је онда да се и читалац око тих значајних и тежих места помучи, *ако хоће да нађе уживање у књизи* — зависна погодбена реченица је овде накнадно додата, што се лепо види ако је пребацимо у текст главне реченице, где ће се она осећати као уметнута реченица: Право је онда да се и читалац, *ако хоће да нађе уживање у књизи*, помучи око тих значајнијих и тежих места. Зашто је ова зависна реченица накнадно додата, односно уметнута? Зато што је писац пре ове реченице говорио о томе како се и он сâм мучио око тих места, па је право — додаје он као у шали — да се и читалац око њих мало помучи, *а то ће му користити*, јер *ће тада наћи више уживања у*

књизи. Да је писац хтео да каже да *ако читалац хоће да нађе уживања у књизи, он мора најпре и сам да се помучи око тежих места;* дакле, да је писац хтео да тежиште своје мисли стави на ову погодбену реченицу, он би читаву ову сложену реченицу друкчије стилизовао. Пре свега, он је не би везивао за претходну мисао изразом: „Право је онда...“, а затим, он би и стилизовао главну реченицу некако друкчије или би инверзијом показао да ставља тежиште своје мисли на ту погодбену реченицу: *Читалац се мора помучити око тих тежих и значајнијих места ако хоће да нађе уживање у књизи*, или: *Ако читалац хоће да нађе уживања у књизи, он се мора помучити око тежих и значајнијих места.*

Међутим, у истом оваквом положају уклопљених реченица у текст главне реченице могу стајати и оне зависне реченице које нису *уметнуте*, већ с главном реченицом чине јединствену целину, која се на може раздвајати запетама. Наиме, у нашем језику сматра се да су главна и зависна реченицама у *природном реду* и онда када зависна реченица долази иза главне као и онда када је она *уклопљена* (не уметнута) између делова главне реченице, (обично између подмета и прирока главне реченице, али и између других делова главне реченице). Пошто зависне реченице које су уско повезане с главном претстављају само прилошки део главне реченице (додатак прироку за узрок, за погодбу, за допуштање итд.) који је развијен у зависну реченицу јасно је да се оне не могу одвајати запетама од главне реченице ни онда кад су уклопљене у текст главне реченице.

Ту онда и наступа мешање оваквих зависних реченица с уметнутим реченицама. Понекад је њихова повезаност с главном реченицом тако јасна да и онај који уопште не зна за правила о стављању запете неће никада ставити запете између тих реченица и главне реченице. Напр., у реченици: Ништа толико не кука *кад умире* као болест и зло — јасно је да је ова зависна реченица *кад умире* само прилошки део главне реченице развијен у зависну реченицу, и да је мисао главне реченице могућа и потпуна само с том зависном

реченицом, да она, тј. та зависна реченица, чини нераздвојну целину с главном реченицом. Међутим, нису сви случајеви тако спонтано јасни, и веома често се дешава, чак и код добрих писаца, да се зависне реченице одвоје запетама иако с главном реченицом чине јединствену мисао. Ево неколико таквих погрешних примера:

1) *Књижевна дела, ако нису „добро писана“, губе половину своје лепоте и вредности.* — Писац је погрешно одвојио запетама ову зависну погодбену реченицу, погрешно зато што је она уско повезана с главном и што је мисао главне реченице *немогућа* без ове зависне реченице. Јер шта би уопште значила реченица: *Књижевна дела ... губе половину своје лепоте и вредности?* Она је могућа и јасна тек употпуњена мишљу зависне реченице: *Књижевна дела губе половину сваје лепоте и вредности* (у том случају) *ако нису „добро писана“ или: Књижевна дела ако нису „добро писана“ губе половину своје лепоте и вредности.*

2) *Ученик, док је под управом свога наставника, не може скренути с правог пута.* — Јасно је да је мисао ове реченице да *ученик не може скренути с правог пута* (само дотле) *док је под управом свога наставника*, а да му се то може десити ако тог надзора или управе нестане. Према томе, и горњу реченицу требало је написати без запета.

3) Ја нисам од оних којима је, *када отпочињу какав посао*, прво да побију вредности и цену оном што су други пре њих урадили. — И у овој сложеној реченици је погрешно одвојена запетама зависна временска реченицама. Мисао је та да има људи који *при отпочињању какавог посла* прво гледају да побију вредност свему ономе што су њихови претходници урадили. Временска реченица *када отпочињу какав посао* показује *у ком случају, у којој прилици* ти људи побијају вредност рада својих претходника. *Онда када сами отпочињу какав посао.* Ова зависна реченица, дакле, ближе одређују *када* ти људи побијају вредност рада својих претходника, и њу не треба одвајати запетама од главне реченице.

4) Коме се од нас није десило да, *дошав први пут у какав музеј*, не застане збуњен пред оном множином слика. — И овде је зависна реченица, изражена глаголским партиципом, уско повезана с главном, јер мисао ове реченице је та да се сваком човеку дешава да *застане збуњен* (онда) *када дође први пут у музеј*. Према томе, и њу није требало одвојети запетама од главне реченице.

И тако даље. У свим овим случајевима имамо уску повезаност главне реченице с уклопљеном зависном реченицом, без које је мисао главне реченице или непотпуна или уопште немогућа. Њихова и граматичка и стилска повезаност огледа се и у изговору и у читању; предах који се чини између таквих уклопљених зависних реченица и главне реченице тако је мали да се понекад и не осећа, док се код уметнутих и накнадно додатих зависних реченица тај предах (пауза) изразито осећа, и читалац мора увек водити рачуна о тој паузи. Тако, напр., не може се читати с предахом (с паузом) реченица: *Ништа толико не кука — кад умире — као болест и зло*, док се тако обавезно мора читати уметнута или накнадно додата зависна реченица: *Али таква карактеристика — иако је тачна — није потпуна; Новина је важан елеменат књижевног дела — као што је оригиналност важан елеменат вредности пишчеве.*

У вези с овим реченицама треба само ово рећи. Овакве зависне реченице уклопљене у главну реченицу данас су све ређе у нашој књижевној стилизацији. Вук их је често тако употребљавао, нарочито у преводу *Светога писма;* исто тако и неки наши старији писци, као што је таква стилизација реченица веома честа и у нашим народним приповеткама. Међутим у нашем данашњем књижевном језику много је чешћи и обичнији онај природни ред реченица кад зависна реченица стоји иза главне реченице. Данас бисмо неке од горњих примера, несумњиво, овако стилизовали: *Књижевна дела губе половину своје лепоте и вредности ако нису „добро писана"; Ученик не може скренути с правога пута док је под управом свога наставника* — макар да бисмо неке од тих примера и оставили у оваквој стилиза-

цији (примери под бр. 3 и 4), нарочито ако је зависна уклопљена реченица изражена помоћу глаголског партиципа. Разуме се, све је то питање личног стила, а ја указујем на обичнију употребу такве стилизације само као на *тенденцију* у стилизовању тих реченица код већине данашњих писаца, а не као на неку већу правилност у њихову стилизовању.

О релативним реченицама нема се после овога шта много рећи. Будући да се оне не односе на целу главну реченицу, него на једну реч главне реченице (само не на прирок), њихова повезаност с том речју или њихова накнадна додатост тој речи много је јаснија и одређенија, те се према томе скоро увек са сигурношћу може утврдити. Ако релативна реченица чини јединствен појам с речју на коју се односи, тј. ако она на неки начин одређује појам те речи тако да се појам те речи *ограничава* у смислу који му даје релативна раченица, онда она чини нераздвојну целину с том речи и не одваја се од ње запетом. Напротив, ако је појам речи на коју се односи релативна реченица довољно одређен самом том речју, или том речју и неким њеним атрибутским додацима, тј. ако се појам те речи не ограничава значењем релативне реченице, него релативна реченица ближе одређује само неку страну тог појма, онда се релативна реченица сматра као мисао накнадно додата тој речи и одваја се од ње запетом. То ће се најбоље осетити ако узмемо две сличне реченице које су само формално сличне или исте, али у којима релативна реченица има двојаку функцију. Напр. *Уметничка дела којима се ми и сада дивимо јесу класична дела* и *Класична уметничка дела, којима се људи диве, претстављају највећи домет људског духа*. У првом случају релативна реченица ограничава појам речи на коју се односи и чини с њом јединствен појам: само *она уметничка дела којима се ми и сада дивимо* јесу класична дела; у другом случају појам који је изражен речима *класична уметничка дела* довољно је одређен самим тим речима, а релативна реченица *којима се људи диве* не уноси никакво ограничење у појам тих речи, већ говори о

односу људи према појму који је довољно одређено изражен самим тим речима.

Из свега овога видимо да принцип слободне интерпункције није у некој анархичној слободи да свако интерпунгира према свом нахођењу, него у томе да свако треба и мора да *слободно* интерпунгира у зависности од тога какав смисао хоће да дâ својим мислима. Слободна интерпункција значи ӯствари много дубље улажење у смисао реченица него што је то случај код граматичке интерпункције, као што значи и то да ова захтева *обавезно* стављање или нестављање запете свуда тамо где се по смислу *мора*, односно *не сме* ставити.

Драгиша Живковић

ЗАМАСКИРАТИ, ЗАКАМУФЛИРАТИ... СКОНЦЕНТРИСАТИ

Читајући један наш књижевни лист, наишао сам у њему на реченицу: *То су замаскирали непријатељи којима* итд. — У вези с глаголом ове реченице неће, мислим, бити безвредно да се задржимо на употреби овога и њему сличних глагола. Последњих година, управо од Другог светског рата, у нашој дневној штампи и текућој литератури, нарочито преводној, сваки час наилазимо на глаголе *замаскирати* и *закамуфлирати*, који су — ово нимало није тешко доказати — примљени у блиској прошлости из руског језика. Раније су се с потпуно истим значењем употребљавали глаголи *маскирати* и *камуфлирати*, а и данас их у овоме облику обично употребљавају писци који пазе на чистоту свога језика.

Када је још у току рата, пред његов крај, ослобођењем нашег главног града, и првих година по ослобођењу, почео да се живо развија културни живот код нас, тада се много преводило с руског језика и многи су учили тај језик. У таквим условима су се понеке руске речи, нарочито ако су по облику сличне нашим речима, често из нехата, а гдекад и свесно, узимале из руског и уносиле су се у наш језик. Тада су и руски глаголи *замаскировать* и *закамуфлировать* пренесени у наш језик у облику с посрбљеним завршетком инфинитива, као *замаскирати* и *закамуфлирати*. И сада у преводима с руског језика и у журналистици нашој ретко срећемо ове глаголе употребљене у раније употребљаваном облику, без префикса *за* — осим у случајевима кад су несвршеног вида. Штавише, и неки познатији писци наши (примере није потребно наводити) данас

ове глаголе са значењем свршеног вида употребљавају искључиво с префиксом *за*. Пре Другог светског рата они се у оваквом облику нису употребљавали. Ако и наиђемо на који усамљен такав случај, опет можемо бити сигурни да је то несумњиви русизам. (У грађи Института за језик Српске академије науке ја сам нашао један једини такав пример у Дневнику П. Тодоровића — Повлачење се извршило одмах, а да га боље *замаскирају* итд.).

За заменом ових глагола без префикса *за-* њиховим обликом с тим префиксом није било никакве стварне потребе. Могло би се, истина, претпоставити да, с једне стране, потреба за видским диференцирањем налаже перфектизовање тих и таквих глагола кад то смисао њихов захтева. А с друге стране се намеће и помисао на сличне случајеве додавања домаћег префикса глаголима страног порекла а двојаког вида, какви су и глаголи *маскирати* и *камуфлирати*. Овде углавном мислим на глагол *концентрисати*, коме се додаје префикс *с (са)*, те се као свршен све чешће употребљава у облаку *сконцентрисати*, иако у основи нема разлике у значењу овако сложеног и простог глагола *концентрисати*. С обзиром на ову чињеницу и глаголу *сконцентрисати* су прављене замерке. Покушаћемо да докажемо с колико је права то чињено. Али без обзира на то, по нашем мишљењу, *замаскирати* и *закамуфлирати* се не могу поистовећивати с глаголом *сконцентрисати*. Не могу, прво, због тога што се употреба овог последњег није јавила ни под каквим страним утицајем, него, напротив, у спонтаном настојању да се један стран глагол калико-толико понароди, што се ипак он значењем својим бар у нијанси разликује од основног глагола, и, нарочито, што је глагол *сконцентрисати*, баш због изнесеног, узео врло широке размере, те га одавно употребљавају многи и врло познати наши писци. У првоме реду да би указали на ту нијансу у значењу према простом глаголу (за језичко осећање наших људи *концентрисати* је прост глагол, иако је он de facto сложен с префиксом *con*. који значи исто што и наш префикс *са*), навешћемо неколико примера за употребу глагола *сконцентрисати*:

Који би песник могао *сконцентрисати* цео свој геније и цео век... на стрпљиву изградњу једне књиге као што је Божанствена комедија (J. Дучић, Сабрана дела 6, стр. 328, 1932 г.);—Још је већа тешкоћа у томе што се пажњом коју смо *сконцентрисали* на посматрану појаву ова сама или сасвим прекида или модификује (Превод Психологије В. Јерусалема 1923 год., стр. 6);— Споредно је, господо, на кога ће се *сконцентрисати* папири (Д. С. Николајевић, Парола, 1926, 9); — Турска војска *сконцентрисана* пред крај 1689 у Скопљу потукла је ћесаровце (J. Радонић, Ђорђе Бранковић 1929, 258/9); — На ову су капију Турци при последњој опсади *сконцентрисали* све своје напоре (Ч. Мијатовић, Слике 166, стр. 592); — У Дробњацима је сваки сељак, и дрводеља... зидар, качар, једном речи, он је у соби *сконцентрисао* све занате који су потребни (Тих. Ђорђевић, Наш нар. живот I, стр. 45, 1930 г.);— Ретко је који могао безмерност своје љубави да *сконцентрише* само на једну жену (J. Дучић, Сабрана дела 6, 1933, стр. 96).

Као што се из ово неколико наведених примера види, *сконцентрисати* има унеколико посебно значење перфективно употребљеног глагола *концентрисати*. Зато ја не бих могао прихватити мишљење које је г. Марко Цар изнео у своме чланку *Антологија живог* (Наш језик II, 1934, стр. 12), према коме је *сконцентрисати* непотребан и „немогућ" плеоназам, зато што се у самом основном глаголу *концентрисати* већ садржи исти префикс. А осим тога је и, ако је ово последње тачно, ипак постојало и лингвистичких разлога за стварање овога глагола са једним његовим, етимолошки гледано, плеонастичним делом. Глагол *концентрисати* се; прво, како рекосмо, у нашем језику, мислим народном, није могао осећати као сложен, па ни додавање профикса *с (са)* није у том осећању никаква редупликација. А друго, свршени глагол *концентрисати (се)*, бар у материјалном значењу, све се више осећа као стручни термин; напр.:

Најбоље је купити већ готове *концентрисане* чорбе (П. Вуксановић, Штеточине воћака 1933 г., стр. 117);— Јаки *концентрисани* раствори бакарних и цинкових једињења уништавају заразне материје (Влад. Ђорђевић, Марв. лекар стр 55); — ... Но с тим да се на сваком суду *концентрисане* сирћетне киселине мора ставити бар етикета (Трошарински зборник 1929, стр. 240) и сл. Посебно у војној терминологији:

Главне немачке снаге имају се *концентрисати* на француској граници (J. М. Јовановић, Стварање државе књ. II, стр. 33, 1929); — Аистријанци су објавили Србији рат, припремили и *концентрисали* сву војску према граници (К. Д., Наши хероји 1930, стр. 72).

У овом последњем случају глагол *концентрисати* са својом објекатском допуном обично значи *прикупљати* (и *прикупити*) војску на једном сектору, а у исто време је и припремати (одн. припремити) за евентуалну борбу. И уопште се може рећи да овај глагол данас (не једино као хемиски термин) значи прикупљати и прикупити (дакле и имперфективно и перфективно), односно постављати и поставити, груписати нешто у једном пределу; исп. пример: ... *као што су се одразиле у индустрији с обзиром на њену концентрисаност* (Б. Кидрич Привредни проблеми стр. 112). *Сконцентрисати*, међутим, значи — на просторно ограниченом размаку, на једном јединoм месту, у једној тачки, такорећи, скупити или поставити нешто. Ова значење нам јасно потврђују горе наведени примери у којима се говори: о усретсређењу љубави на једној жени (пошао сам сада обрнутим редом), о познавању више заната од једног јединог човека, о прикупљању свих снага напада на само једну капију итд. Истина је да ће гдекоји писац још у овоме значењу употребити глагол и без префикса *с (са)*. Њихова је пажња сва *концентрисана* на оно што раде (Гласник проф. друштва, књ. XII, стр. 321, 1831 г.); — На то, дакле, *концентрисах* сву своју пажњу! (Др. Вл. Ђорђевић, Просв., 153). Па и за ова два примера се не би могло рећи да је усретсређивање пажње одвећ ограничено. А ја сам их навео

зато што би у њима данас за многе био обичнији тај глагол сложен с префиксом *с*. И заиста се с објекатским допунама: *мисао* и *пажња* — *сконцентрисати* неупоредиво чешће употребљава него *концентрисати*. Једном речју, кад год је потребно претставити да се ради о скупљању, о постављању, о усретсређењу нечега на изузетно ограниченом простору, данас ће се употребити глагол *сконцентрисати*. Г. М. Цар је на наведеном месту сасвим тачно рекао да се „код нас готово без изузетка данас пише (требало је рећи и говори — М. С.) *сконцентрисати*". Ово наравно произлази из чињенице што је тај глагол добио унеколико посебно значење, за које смо, верујем, доказали у чему се састоји. И при процени потребе за постојањем глагола *сконцентрисати*, поред *концентрисати*, свакако се мора водити рачуна и о приказаној нијанси у његову значењу и о ширини његове употребе, коју је у првоме реду условило то посебно значење. М. Цар, свакако, ово није имао у виду кад је глагол *сконцентрисати* унео у антологију ружнога.

А не може се једнако судити и о употреби глагола *замаскирати* и *закамуфлирати*. Они, истина, с глаголом *сконцентрисати* имају заједничких елемената, али су неки од тих елемената само привидно такви. Прости основни глаголи: *маскирати* и *камуфлирати* су, као и *концентрисати*, двојаког вида — имперфективног и перфективног. Затим су прва два глагола по саставу изведене просте речи, а такав је за наше језичко осећање (иако стварно није) и последњи глагол. И могло би се рећи да је у циљу видског диференцирања у свим тим случајевима дошло до њихова перфектизовања додавањем префикса. Префикс је, будући домаћег порекла, и у оба прва случаја, као и у трећем, осим прецизирања вида имао и функцију делимичног понарођивања тих глагола, па су они поред осталог, рекло би се, постали нешто ближи нашем језичком осећању. Али за додавање префикса глаголима *маскирати* и *камуфлирати* да би се тим прецизирала њихова свршеност није било никакве потребе, јер читав низ оваквих глагола примљених из страних језика — а има их и таквих и домаћег порекла — могу бити и свршеног и несвршеног вида; такви су: *телеграфирати*, *те-*

лефонирати, *моловати*, *калаисати*, *асфалтиратп*, *ручати*, *вечерати* и сл. И увек се из смисла реченице у којој су употребљени лако схвати када су имперфективни а кад перфективни. Потреба за видским диференцирањем није довела ни до уопштавања употребе глагола *сконцентрисати*, већ нијанса у његову значењу. Истина је да се и данашња ширина употребе глагола *замаскирати* и *закамуфлирати* заснива једним делом на значењу њихова префикса којим се у нашем језику често граде сложени глаголи као што су: *забацити*, *затурити*, *заклонити*, *закрити* и сл. глаголи који значе наместити нешто тако да се не може лако пронаћи и открити, а то је управо и значење глагола *замаскирати* и *закамуфлирати*. Само ваља имати на уму да је у свему исто, апсолутно исто, и значење основних њихових глагола, бел префикса *за*. То с једне стране.

Осим овога не треба губити из вида да се овде није, као у случају с глаголом *сконцентрисати*, спонтано стао додавати домаћи префикс страним глаголима да их, с једне стране, понароди и да, што је важније, с друге стране, обележи за једну нијансу друкчије значење. У ова два примера имамо, како смо у почетку казали; стране речи за чијим прихватањем немамо никакве потребе, и њих не треба узимати место већ припремљених речи — *маскирати* и *камуфлирати*, иако су и ове две речи страног порекла. Ово би утолико било бесмисленије што то значи исте стране речи мењати само у томе што бисмо их заменили обликом који су оне добиле у једном трећем, такође страном језику.

М. Стевановић

О НЕКИМ СТРУЧНИМ НАЗИВИМА

Свршетак[1])

40. — *Лив, изливак.* Када се ливено гвожђе (сирово ливено гвожђе може бити: бело, мрко, половно итд.) истопи и излије у калупе, који могу бити од песка, глине, гвожђа и др., онда се добијају тзв. *изливци.* Неки писци место ове речи употребљавају реч *лив*, а други и само ливено гвожђе и ливени челик називају *лив: сиви лив* место *сиво ливено гвожђе, челични лив* место *ливени челик* итд.

Лив је добра народна реч, и према Вуку (лијев, љев) знани *левак* (лијевак), а према Рј. ЈАк. још и *ливање* (лијевање), те би у металургији могла једино значити *ливење, изливање.* Угледањем на немачку реч Guss, речи *лив* дају се без потребе нова значења. Стога и у овом случају треба задржати раније термине: *изливак, ливено гвожђе* (челик), *ливење, изливање*, који својим основним значењем дају сваком јасну слику да ли је у питању радња (*ливење, изливање*) или предмет те радње (*изливак*), или се мисли на посебну врсту гвожђа (челика): *ливено гвожђе, ливени челик.*

Ни сирово гвожђе ни изливци не могу се ковати, али када им се на неки начин одузме један део угљеника, онда постају ковни или ковки. Немци тако добивене изливке (или гвожђе) који се могу ковати називају Temperguss или schmiedbarer Guss (фр. fonte malléable или forgeable), а код нас је направљена реч *темпер-лив.* Овде је први део немачке рачи задржан, а други део је преведен, те је створена хибридна реч. Хибридне речи и кад су другим делом добре

[1]) Наш језик III н. с., 259

треба избегавати, а поготову кад то нису. Стога треба задржати исправни термин *ковни* (ковки) *изливак* (*ковно, ковко*) *гвожђе, ковно ливено гвожђе, ковни челик* и сл.

41. — *Вредан.* Поред обичног значења: *марљив, радан* (што вреди нечега — хвале, покуде: што ваља; што је од вредности итд.), реч *вредан* има прилично значења, али се у већини тих значења данас више не употребљава или ретко употребљава. Изрази: *вредне сировине, пуновредни производи, безвредни отпаци* и сл. — германизми су; треба рећи: *драгоцене* (цењене) *сировине, сировине од вредности; драгоцени производи, производи од велике вредности; отпаци без вредности* итд.

42. — *Здравствен, хигијенски, санитаран, санитетски.* Т. Маретић у Јез. савјетнику вели да *здравство* значи Gesundheitspflege, Hygiene и да је добро изведена реч (од здрав — здравство, као што су од: блажен, лукав, многи, изведене речи: блаженство, лукавство, мноштво); он даље наставља да је од ове именице правилно изведен придев *здравствен* (као божанствен, јединствен, величанствен: од божанство, јединство, величанство); најзад он наводи да је Милићевић направио и придев *здрављан,* за шта такође вели да може „поднијети" (здрављан као зељан).

Љ, Стојановић[1]) каже да „*здравство* може значити само што и *здравље* (а за то нам је непотребно) и не може се употребити само за Gesundheitspflege, Hygiene, јер то значи чување, неговање здравља. Тако не ваља ни *здравствен*, а Милићевићево *здрављан* долази међу његове „промашене кованице".

Маретић се овде погрешно послужио аналогијама, јер је још Даничић казао „да од сваке основе супстантив није у обичају", а још мање је »у обичају" извођење придева од сваке именице.

Речи *здравство* (која се ређе употребљава) и *здравствен* (која се често срета у штампи) не значе *хигијена* и *хигијенски*, као што је то тачно рекао Љ. Стојановић. Ме-

---

[1]) Види НЈ V, 27 (1937)

дицински стручњаци који су се служили овим речима употребљавали су их место: *санитет*, *санитетски*, *санитаран*. Тако д-р Милан Немичић[1]) у свом Мидицинском речнику за реч Sanität, Gesundheit, sanitas даје само *здравље*, а у сложеницама реч Sanität —, ad sanitatem spectans, sanitarius објашњава са: здраво—, према здрављу, ради здравља, *здравствен; санитарни, санитетски*. Исто тако значење даје и д-р Б. Перичић[2]).

Изрази као *здравствени извештај*, *здравствени народни универзитет* и др. нејасни су и ништа не казују. У првом случају не зна се да ли се мисли на извештај о стању здравља, о кретању неке болести или епидемије, или о санитетском извештају; а у другом се не зна да ли је то народни универзитет за чување здравља или за консултовање од стране оних којима је потребна помоћ из области медицине у ширем смислу или само из хигијене итд. По себи се разуме да се то у потпуности ни из једног термина не може видети, а назив *народни универзитет за чување здравља* или сл. свакоме би више казивао него здравствени народни универзитет. Стога, према нашем мишљењу, поред речи *здравље* треба и даље употребљавати међународне речи: *хигијена*, *хигијенски* и *санитет*, *санитетски* (*санитетски савет*, *санитетски воз*, напр.), *санитарни* (*санитарна установа*, напр.), *асанација*, *санирање* и др.; јер се њима јасно и прецизно изражава оно што хоће да се каже. У том случају реч *здравствен* потпуно нам је непотребна као нејасна и неодређена, а остављамо на страну да ли је правилно изведена и да ли лепо звучи.

43. — *Брис*. Ова реч је направљена у новије време према немачкој Tupfer, која значи: дирка, бич (у коњарству), а према Ристић-Кангрги (речник) *дотицање* (или додиривање) *овлаш* (аусгриски). У медицини означава замотуљак вате причвшћене обично на металној жици која је провучена слободним крајем кроз запушач од плуте [pila

[1]) Medicinski rječeik (njemačko-latinsho-hrvatski). Zagreb 1913.
[2]) Medicinski rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika. Zadar 1919.

(fascias) ad attigendum], помоћу чега се додирне оболело место (напр., од дифтерије), па се затим оно што је пријонуло за вату даље испитује. Вероватно је ова реч направљена од *брисати*, и од речника налази се само у Ристић-Кангргину, и једном и другом, с акцентом *брис*.

Од глагола *брисати*, као ни од других глагола изведених од овога префиксима, не постоји именица овога типа. Она је необична по свом облику и не потсећа на реч с којом би требало да стоји у вези, те ме је више лекара уверавало да је то страна реч! Дакле, она иде међу рђаво направљене термине. Можда би се онај део што се узима с оболелог места могао назвати *убрисак* или *обрисак* (од убрисати, обрисати као упљувак, испљувак и сл.), а штапић (жица) с ватом *брисалица*[1]). Тако би се *брисалицом* узимао *убрисак* (сада се и једно и друго зове *брис*).

44. — *Гудећи кркор.* — При прегледу болесника, напр. оболелих од срца и плућа, чују се шумови који су у науци названи rhonshi (од грчког ῥόγχος = хркање, крхање, хропац) нем. Rasselgeräusche, фр. râles. Ту врсту шумова различито називају. А. Игњатовски[2]) их назива *шушњеви*, а В. Вулетић[3]): *хропци*, *шушњеви*, *нузшумови*)*, *пропратни шумови*). Ови шумови могу бити различити и једни од њих се зову rhonchi sibilantes (нем. pfeifende Rasselgeräusche); њих А. Игњатовски назива *звиждави* или *стругави шушњеви*, а неки писци називају ову врсту шума *гудећи кркор*.

Код Вука нема речи *кркор*, али има *кркорење* и *кркорити*, као деминутив од *крктање*, *крктати*; и код ових речи упућује В. на *кркљање*, *кркљати*. Ристић-Кангрга (Речник) објашњавају *кркор* са Rasselgeräusch, röchelndes Gebrause,

---

[1]) Rječnik JAk. има *brisaljka* с примером из М. Ђ. Милићевића „...бrисаљка иде да те убрише".

[2]) Клиничка семиотика, 204, 209. Београд 1929.

[3]) Metoda fizikalnog pregleda, 48 i d. Zagreb 1950.

*) Реч *нуз* је провинцијализам (в. НЈ, IV, 285, 1926.). Отуда су речи: *нузпросторија*, *нузпроизвод*, *нузшум* двоструко неисправне: германизми су и имају у првом делу покрајинску реч *нуз*. Иначе се те речи правилно преводе: *споредна просторија* (Nebenraum), *споредни производ* (Nebenprodukt), па, према томе, треба рећи и *споредни* (пропратни) *шумови*.

а *кркорење, кркорити, кркшање* упућују на: *крклање, крклати, кркорење;* у Нем.- српскохрв. р. под Raasselgeräusch дају само *крчање* (медицина).

Реч *кркор* је провинцијализам, рђаво звучи и својим значењенм — крклање) далеко је од макоје врсте шумова који се могу чути при обољењу плућа ила срца.

Реч *хройац*, коју на прво место ставља В. Вулетић, обично се говори само у вези са *самршнички*, а *шушањ* значи код Вука само опало лишће (Рј.), али у великом делу нашег народа та реч значи и *шум*.

Гудеши ни у свом правом, ни у пренесеном (Ко истину гуди, гудалом га по прстима бију — Вук, С. н. пословице, 153, 1933), ни у значењу када означава „пуцњаву топова која се чује из далека" (пушке прште, а топови гуде... Вук С. н. песме IV, 217, 1932.), нема везе с речју *sibilans* ни са врстом шумова које она ближе одређује, а да не говоримо о прилошком облику *гудећи* који је употребљен као придев. Отуда је *гудећи кркор*, и једним и другим својим делом, типичан пример за рђав термин.

У граматици се гласови који се називају *сибиланши* (од *sibilans*) означавају нашим речима *йискави* или *шушшави*, па би се и ови шумови могли називати *йискави* (шуштави) *шумови* (шушњеви), али Игњатовски rhonchi honores назива пискавим „шушњевима". Стога треба усвојити неки од поменутих термина, а „гудећи кркор" потпуно одбацити.

45. — *Болује на йлућима, болује од йлућа.* — У нашем језику каже се *боловаши од нечега:* болује од грознице, од великог кашља, од тифуса; затим болује (болеса́н је) од главе, од желуца, од јетре, од плућа, од срца, од жучи итд. Германизам је *болује, болесшан је, оболео је на йлућима* (erkrankt an der Lunge, an der Lunge krank sein), па се, нажалост, ово све чешће чује. (вид. HJ I, 62, 1933).

У вези с овим треба напоменути да се у нашем језику каже *лек од нечега*, а не *йрошив нечега: лек од грознице, од шуберкулозе*, а не лек против грознице, против туберкулозе и сл.

46. — *Стреш (среш), вински камен.* — За чврст талог који се издваја у бурадима у којима се држи вино постоје народне речи: *стреш* или *среш* (код Вука: стреш, стријаш, среш, сријеш). У новије време неки писци буквално преводе немачку реч Weinstein као *вински камен, вински каменац.* Међутим, народна реч *стреш (среш)* усвојена је као термин од стране наших писаца свих стручних дела.

Погрешно је реч *стреш* употребљавати за камен који се хвата на зубима, *зубни камен,* јер је стреш хемиски *кисели калијум-тартарат,* зубни камен је претежно *калцијум-карбонат.*

Исто тако је погрешно камен који се ствара у нашим судовимв при кувању или који постаје око извора минералних вода назвати *каменац,* већ треба просто рећи *камен*[1]).

47) — *Тер, катран.* — Сви писци како стручних тако и нестручних дела употребљавају нашу реч *катран.* Некипут се чује у говору, и срета у штампи, немачка реч *тер* (Teer), која значи *катран,* па се чак први придев *терни* (напр, *терна хартија*) место *катрански: катранска* (кровна) *хартија.*

47. *Дрвовина, стакловина.* — Дрво различитог дрвећа састоји се углавном од *целулозе* и *лигнина.* Место научног термина *лигнин,* који постоји у свим језицима, скована је реч *дрвовина.* Неки писци употребљавали су ову реч и у значењу: *дрво, целулоза, дрвена каша за прављење хартије.*

Стакловином се назива, иако ређе, стопљена маса од које се прави стакло.

Речи овако изведених и са значењем које се овим двема речима придаје скоро и нема. Једини нама познати пример ове врсте био би *котловина* који наводи Ђ. Поповић[2]), а одатле и Ак. Рј., са значењем *бакар, мѣд,* Она се, по њему, говори у Далмацији. Ристић-Кангрга (у Речнику) преводе је са Kesselmaterial. У првом случају ова реч би означавала

---

[1]) Наставком — *ац* деца граде називе "кликера" према материјалу од којега су направљени: *каменац, стакленац, гвозденац, оловац, земљанац, мермерац, гипсанац, гуменац, крпенац* (од крпе), *воштанац* (од воска) *воденац* (бистар и провидан као вода) итд.

[2]) Познавање робе. Београд, 2852.

одатле и Ак. Рј., са значењем *бакар, мѐд.* Она се, по њему, говори у Далмацији. Ристић-Кангрга (у Речнику) преводе је са Kesselmaterial. У првом случају ова реч би означавала сам метал (бакар) од којега се праве и котлови, а у другом материјал од кога се граде котлови, а тај материјал, наравно, не мора бити од бакра. Према томе, дрвовина би могла значити оно од чега се састоји дрво, а стакловина оно од чега се састоји стакло. Дрво је, као што је поменуто, углавном састављено од *целулозе* и *лигнина,* а стакло, према врсти, од већег или мањег броја различних састојака. Дакле, оба ова неологизма не могу одговарати значењу које им се даје, а с друге стране су потпуно непотребни.

48. — *Камфоровац, каучуковац.* — Овако неки писци називају дрвеће из којег се добива камфор или каучук.

У нашем језику не постоје различне речи за воћке и њихове плодове (јабука, трешња, шљива, крушка, орах, бадем итд. значе дрво и плод), као што је то у немачком (Apfelbaum и Apfel) или у француском (pommier и pomme). Мало је изузетака у овом погледу: глог и глогиња (мада се каже и јести глог), дрен и дрењина, леска и лешник, маслина и маслинка, (говори се маслина и за плод), дуд и дудиња (али *мурва* значи дрво и плод). Кад се каже јабуково или шљивово дрво... онда то прво означава дрво од јабуке, шљиве, крушке... за израду нечега или за неку другу употребу. Такво се дрво још назива: јабуковина, шљивовина, крушковина, буковина... У неким случајевима присвојни придев изведен од дрвета или воћке, уз именицу дотичног дрвета или воћке, означава такође то дрво или воћку:

Расло дрво бадемово танко високо
(Вук, С. н. п. I, 409, 1932)

И на софи дрвце бадемово,
На гранчици тица севдалија
(Вук. С. н. п. I, 184, 1932)

Пред кућом јој бадем дрво расте
(Вук, С. н. п. I, 331, 1932)

Ко посјече свето дрво маслиново? — упитао је командир једне чете, пореклом Херцеговац, своје војнике при опсади Скадра 1912 г., кад је видео посечену маслину.

Шта имаш од воћа? — Некаквих двадесетак шљивових дрва (дрвета), одговараће често прост човек из народа на горње питање. Каже се тако исто: воћњак од стотину шљивових дрвета (или од стотину шљива).—

Према Вуку именица изведена од придева неког дрвета наставком *-ац* значи штап или колац: брезовац, брестовац, буковац, вишњовац, глоговац, дреновац, јабуковац, јасеновац, трашњовац, трсковац (штап од бамбусове трске), храстовац, церовац, шљивовац итд.

У новије време крушковац, напр., значи и *ликер од крушака*.

На основу изложенога јасно је да *камфоровац* и *каучуковац* не могу означавати дрво, већ једино у духу нашега језика колац или штап од тога дрвета. Кад је то потребно може се само рећи *камфорово* или *каучуково дрво*, а горњи начин прављења имена за егзотично дрвеће уопште не долази у обзир.

49. — *Трожилни гајтан, трожични гајтан.* — За спровођење електричне струје обично се употребљавају бакарне жице, које могу бити различне дебљине. Место једне бакарне жице често се узима читав сноп танких жица. Било да се узме једна жица или сноп танких жица, оне се изолују каучуком или неким другим погодним изолационим материјалом, па се обично још обложе свилом, памуком, каучуком (гумом) и др. Две, три или више овако изолованих жица и заједно састављених називају се *гајтан* (електрични), нем. Schnur, а ако се налазе у гуми или неком другом пластичном материјалу (олово, пластичне масе), онда се назива *кабао* („кабло", „кабал", нем. Kabel, фр. câble). Гајтан (кабао) који има три жице и који се обично употребљава за трофазну струју (за извесне циљеве може имати и више жица) назива се *трожични гајтан*. У новије време такви гајтани (каблови) називају се *трожилни гајтани*.

Реч *жила* је назив за одређене органе код биљака, животиња и човека (нем. Wurzel, Ader, Nerv, Sehne), а у пренесеном значењу употребљава се у народу за воду и за руду (водена, рудна жила), али се и овде обичније каже жица (водена, рудна жица). Сматрамо да је термин *трожични гојтан* бољи него *тројилни гајтан*, јер јасније изражава и тачније одређује појам о коме је реч.

50. — *Растворак, растворена супстанца.* — За растворену супстанцу у неком растварачу постоје у енглеском језику два термина: *dissolved substance* и *solute.* По угледу на ову другу реч (solute) један наш писац направио је реч *растворак*, који би требало да означи оно што и енглеска реч *solute* и да слично њој стоји у вези с нашим стручним терминима *раствор* (енгл. **solution**) и *растварач* (енгл. *solvent*).

Речи што постоју наставком *-ак* од основа које се налазе у именицама мушкога рода имају деминутивно значење или су то речи одмила или значе нешто мало, ситно: *везак* (вез), *гласак* (глас), *дарак* (дар), *ђаволак* (ђаво), *залогајак* (залогај), *иверак* (ивер), *класак* (клас), *коренак* (корен), *листак* (лист), *мравак* (мрав), *прстенак* (прстен), *прутак* (прут), *редак* (ред), *синак* (син), *скорак* (скор), *српак* (срп), *трунак* (трун), *хладак* (хлад), *црвак* (црв), *часак* (час), *чунак* (чун), *чуперак* (чупер) итд.[1]) Тако би реч *растворак* имала овакво значење.

Ми смо питали неколико наставника српскога језика као и неколико наставника хемије и физике, што би реч *растворак* могла значити. Сви су нам одговорили да једино може имати значење деминутива од речи раствор. Ова реч нема, дакле, везе са значењем које би јој требало дати, те спада у ред *промашених* термина[2])

---

[1]) Исп. Р. Бошковић, ЈФ XV, 95 (1936).

[2]) Кад је већ аутор хтео да гради реч која стоји у вези с нашим терминима, он је могао, по аналогији са *затвореник (затвор, затварач)*, начинити *раствореник (раствор, растварач)*, ма да ми сматрамо, и ако би ова реч формално била добра, да ни то не би био срећно нађен термин па је не бисмо ни препоручивали.

Код нас нема потребе за сличним термином, а ни у Енглеској ни у Сједињеним Америчким Државама сви писци не употребљавају реч solite, чак ни у аналитичној хемији, а у осталим областима хемије скоро искључиво се налази термин *dissolved supstance.* Слично је и код Немаца, чији је језик погодан за грађење нових речи. И они кажу: gelöster Stoff (gelöste Substanz) или das Gelöste. Сви наши писци употребљавали су досад и сад употребљавају термин *растворена супстанца*, што је један доказ више да предложени неологизам, који употребљава једино његов аутор, није добар.

51. — *Свињогојство, свињарство, гајење свиња.* — Раније су постојале рђаве кованице *живиногојство* и *марвогојство* (Viehzucht) место наше народне речи *сточарство* (Маретић, JC), а сада је допрла до нас још једна неукусна кованица — *свињогојство* (Schweinezucht), која је начињена према немачком и употребљава се место наших термина *свињарство, гајење свиња.* Чак неке продавнице прерађевина од свињског меса у Београду носе натпис „Свињогојство"!

52. — *Губар, главоња* (гусеница). — Као што је познато женке различитих лептирова снесу јаја из којих се излегу ларве које се зову *гусенице*, а гусенице се затим претварају у лутке из којих излазе одрасли лептири. Гусенице су велике штеточине. Неке од њих хране се поврћем, неке лишћем и пупољцима воћака и другог дрвећа, неке лишћем различитих других биљака итд. Једна од гусеница која наноси највеће штете хранећи се лишћем и пупољцима воћака, храста, бреста, тополе и др. названа је *губар* или *главоња* (Lymantria dispar). Како су ова имена постала, може се закључити из следећег.

Лептирица гусенице снесе јаја у гомилицама на дрвећу и покрије их длачицама које скида са стражњег дела трупа. Те гомилице личе на гљиву која се код нас зове *труд* или *губа,* те је отуда постала у немачком реч Schwammspinner (Schwamm — труд, губа; Spinner — преља). Наша реч *губар* није адекватна овој немачкој, која јој је служила као узор.

Губа значи (Рј. ЈАк.): а) гљиву коју већина нашег народа зове *трyд* (у Вука постоји једино ова реч за ту гљиву), б) опаку болест која се научно назива *лепра* (код Вука се налази једино ово значење речи *губа*), в) ћебе (од маџарског guba, уп. губер).

Губар према Даничићу (Rj. ЈАк.) означава човека који по шуми купи губу (гљиву), па после продаје (с ознаком да се говори у Тужинама, селу у Хрватској). Стога је код нас тешко довести у везу реч *губар* с гусеницом која спада у највеће непријатеље воћака и шума. Чак писац једне зоологије, пре Другог светског рата, говорећи о огромним штетама које причињава ова гусеница, вели да јој и име отуда потиче. Очевидно, он је мислио на страшну болест *губу* која је некад чинила велику пустош међу људима, па је закључивао да је из те речи изведено име за ову гусеницу.

Гусенице о којима је реч кад се излегу имају, према своме телу, велику главу, због чега су добиле име *главоња* и ова је реч усвојена као стручни термин у „Зоолошкој терминологији и номенклатури“ (Београд, 1932).

У једном месту у Србији народ ову гусеницу зове *помор*, што би опет указивало на паралелу између *помора* становништва услед великих епидемија и пустошења која ова гусеница наноси воћу и дрвећу.

Реч *гусеница* позната је у читавом нашем народу и налази се у свим речницима. То је опште име као што је опште име, напр., скакавац, комарац и др., па као што се каже борба против скакаваца, комараца, довољно је рећи и борба против гусеница. Кад је пак потребно рећи у популарним списима, предавањима за народ и у дневној штампи на коју се гусеницу (лептира) мисли, онда треба наводити и њено ближе име: *гусеница главоња*[1]), а реч *губар* као стручни термин треба избегавати.

[1]) У зоологији су дата посебна имена за различне лептире и гусенице као што постоје различна имена и за скакавце. Ако за то нема народне речи, онда се различне врсте означавају научним (латинским) именима, или се према тим именима у духу језика граде наша или се општа имена ближе одређују (напр. *скакавац: пољски, зелени; комарац маларичар; лептир жутотрба, лептир купусар*, итд.).

53. — *Увид.* — Маретић (Језични савјетник) каже за ову реч да „може поднијети“; напр., записник је изложен члановима на увид.

Немачка реч Einsicht (енгл. insight), па, према томе, и „увид“, има више значења. У примеру наведеном од Маретића „на увид“ значи: на преглед, на разгледање, на упознавање. У примерима који се често чују: да имам „увид“ у ту ствар значи: да имам слику о тој ствари, да упознам ту ствар, да добро разумем ту ствар [Einsicht von etwas nehmen (gewinnen)] он нема „увида“ у ту ствар (нем. er hat (besitzt) keine Einsicht in dieser Sache), он не увиђа (или он не разуме) ову ствар; може нам дати далеко бољи увид о томе како су изгледали... — ... много бољу слику (претставу) о томе...; „увид“ у његово пословање — преглед његова пословања; на увид и одобрење — на преглед (увиђај) и одобрење итд. Дакле, она може значити: преглед, слика, претстава, увиђај, углед, поглед, објашњење и др. Сама реч као и примери у којима се најчешће употребљава су германизми и одају непознавање тачног значења те речи или израза с том речју, те, према нашем мишљењу, „не може поднијети“.

54.— *Ушур, ујам.*— Прва реч нам је дошла преко Турака (арапски *ушур* значи *десетак*), и друга је наша народна реч. У нашим законским прописима још пре Другог светског рата узета је реч *ушур*, па се тако и сада узима. По себи се разуме да ту реч, која је одомаћена и постала наша, не треба „протеривати“, али кад треба чинити избор, онда је боље узети народну реч *ујам*, која исто значи и која је лепша од прве.

55. — *„Плацкарта“.* — У биоскопима, на игралиштима итд., места могу бити нумерисана и без ознаке. У овом другом случају сваки онај који узме карту за одређену серију места или за одређену класу, може сести ма на које празно место. У првом случају купљена карта има ознаку (нумер, број) неког места и може се сести само на оно место који има исти број као карта, па се често нарочито истиче:

места су нумерисана — да би публика унапред знала да само таква места (седишта) постоје. Карте за таква места називају се немачки *Platzkarte*.

У возовима су места нумерисана, али не карте, па се са купљеном картом може сести на свако слободно место у класи за коју је карта узета. Међутим и овде се може место осигурати, ако се раније, обично један дан унапред, поред купљене карте, доплати још нека одређена сума. Такво место или седиште назива се *резервисано место* или *седиште* [нем. reserviertes Platz; фр. place reservée, place louée, place retenue; енгл. reserved seate (place)].

Од пре неколико година код нас постоје возови у време лета за које се узимају само „плац-карте". Место ове немачке речи (Platzkarte) треба рећи: *резервисано место* (седиште), карта за резервисано место, јер су у тим возовима места стварно резервисана самом куповином карте.

В. М. Мићовић

РЕЧИ ИЗВЕДЕНЕ ОД ОСНОВЕ *МАГНЕТ*

Низ чланака под насловом О неким стручним називима од професора Мићовића (Наш језик, 3—4, 5—6, 1952), сведоче о потреби коју осећају стручњаци разних грана природних и техничких наука да се баве и питањима језика, питањима која им се, нарочито при писању, често намећу и понекад их у том раду задржавају. Треба поздравити овакве расправе у Нашем језику, нарочито ако би их давали стручњаци, сваки за своју ужу област. На тај начин умножавала би се грађа на основи које би лингвисти добили тачнију слику потреба које културни напредак, научне и техничке новине и проналасци намећу сваком језику, па и нашем.

Проф. Мићовић изнео је своје мишљење о извесном броју стручних назива из разних области; у већем броју случајева његово мишљење је оправдано и корисно. Али има случајева о којима се мора још говорити. Овде желимо говорити о предмету који он расправља у 29 тачки свога чланка.

У тој тачки проф. Мићовић расправља о речима изведеним од основе „магнет“: (*на-*)*магнетити*, (*на-*)*магнећен*, *магнећење*, *магнетан*, *магнетност*, које је потписани, изгледа, први употребио и употребљава у својим списима. Мишљење проф. Мићовића да су те речи „непотребни и сувишни неологизми“ и њихово увођење спада у „неоправдани и сасвим излишни пуризам“.

Проф. Мићовић залаже се за досадање називе: (*на-*)*магнетисати*, *магнетисање*, *магнетизам* и као оправдање наводи: да се те речи употребљавају већ сто година, да су се „одомаћиле“ као што су се одомаћили и наставци помоћу којих су изведене.

Проф. Мићовић наводи неколико реченица Ђуре Даничића и покушава да у њима нађе поткрепљење своме гледишту. — Међутим, баш из тог навода види се да је Даничићево мишљење управо супротно. Одиста, из Даничићевог написа једино се може извести закључак да нам је реч *магнетисати*, „ако јој форма и није чисто српска, ипак много ближа него латинско-немачка *магнетизирати*“.

На првом месту јасно је да Даничић сматра да облик *магнетисати* није чисто српски. Он изрично каже: „српски би може бити најчистији било *магнетити*“.

Кад се тиче поређења између *магнетисати* и *магнетизирати*, који се изрази и данас још много употребљавају, из наведене Даничићеве реченице можемо извести само ово: *магнетисати* је “много ближе“ оним срединама у којима је био јачи утицај грчке културе; оним пак у којима преовлађује немачки утицај „много ближе“ је *магнетизирати*.

Ове речи потекле су од људи школованих, који су се под утицајем страних језика привикли на такве облике, стране основним законима о грађењу речи Вукова народнога и књижевнога језика.

Залагање за један или за други облик нема за сврху истинско чување чистоте језика, него је просто свесна или несвесна одбрана навика извесне средине. То је један од примера многобројних неслагања међу нашим школованим људима, као последица разлике у претрпљеном страном културном утицају. — Вратити се, кадгод је могућно, законима народнога језика, значи смањити број неслагања међу нашим људима. А за то никад није касно, ни после сто година.

Ако речи са наставком *-иса* и *-ира* има у говорноме језику грађана, ако их има и у књигама — а има их и сувише и биће их све више ако се продужи ићи путем на који нам овде указује проф. Мићовић — треба најпре, као Даничић, признати да им „форма није чисто српска“; треба бити свестан да је то једно од зала које снажни дух народнога језика још није стигао да искорени. А затим, треба се радовати кад им се нађе добра и чиста замена.

Тумачећи и наведени став, проф. Мићовић каже: „Даничићево „најчистије" значи: било би најправилније *ако је такве облике могућно извести од позајмљених речи"* и тиме изражава сумњу о исправности речи изведених од основе *магнет.* — Колико је та сумња оправдана, може се видети из ових примера речи изведених на исти начин од позајмљених и народних основа:

креч	кречити	кречен	кречење	кречан	кречност
челик	челичити	(о-)челичен	челичење	челичан	челичност
со	солити	сољен	сољење	слан	сланост
мрс	мрсити	(о-)мршен	мршење	мрсан	мрсност
облак	(на-)облачити се	(на-)облачен	(на-)облачење	облачан	облачност
плод	плодити	(о-)плођен	плођење	плодан	плодност
темељ	темељити	(у-)темељен	темељење	темељан	темељност
магнет	магнетити	магнећен	магнећење	магнетан	магнетност

Кад поред овако чврстог ослонца у Вуковом народном и књижевном језику имамо још и Даничићеву напомену да би „српски може бити најчистије било *магнетити*", онда се заиста можемо радовати што је речима на *иса-* и *ира*, бар у овом случају, нађена добра и чиста замена.

Као што проф. Мићовић покушава да у име навика извесне средине брани „одомаћене" речи на *-иса*, исто тако ће се из друге средине наћи људи који ће бранити речи на *-ира*. У оправдање свога гледишта проф. Мићовић наводи речи „мирисати", „манисати", „мајсторисати", „регулисати". Он би хтео да старим грешкама правда нове. Куда то води може се појмити кад се узме у обзир да се у говорном језику извесних средини чују речи: „живцирати се", „лудирати се", „преконосирати", . . . Опасан би био закључак да таквим речима, зато што су се овде или онде „одомаћиле", не треба тражити замене које су у духу народнога књижевнога језика.

Уосталом мишљење проф. Мићовића о томе како треба извести речи од основе магнет већ сада је у приличном закашњењу. Речи *магнетити* и *магнећење* сасвим су се одомаћиле у говорноме језику и писаним радовима наших електротехничких стручњака, којима су те речи управо највише и потребне. Да наведемо примере: В. Ђ. Јовановић у другом издању свога дела Основни закони електрици-

тета, 1948, делимично, а у делу Електротехника III, 1951, потпуно је прихватио речи *магнетити* и *магнећење*. У делу Електричне машине од Лившица, књ. I, 1950, књ. II, 1949, књ. III, 1950, преводиоци су свуда употребили облике *магнетити* и *магнећење*. На те облике већ су навикнуте многобројне генерације студената и електроинжењера.

Проф. Мићовић изјаснио се против речи *магнетити*, *магнећење* итд. и огласио их за „непотребне и сувишне неологизме“ и за „неоправдани и сасвим излишни пуризам“. Позната нам је честа употреба тих израза, а знамо и за њихову неумесну примену. Сматрамо да је ово лично мишљење проф. Мићовића и да је било потребно да изложимо и своје.

В. В. Петровић

ПРИЛОГ ГЕОГРАФИЈИ НЕКИХ НАШИХ РЕЧИ

Можда ни у једној језичкој области географски моменат није од толиког значаја као што је то случај са нашим речима „балканског" порекла. Једна иста страна реч могла је продрети у јужнословенске језике, например, из талијанског или из турског језика, и каткада је само географски моменат у стању да о пореклу пресуди (исп. у Истри *букал* „бокал" из талијанског језика и у Бугарској *букал* „id.", које је дошло од Турака, преко турског *bukal,* „id." С друге стране, има и занимљивих словенских речи које су постале општебалканске.

Нажалост, баш речник наших *источнијих* области (нарочито Србије), које су у тесном додиру са другим балканским језицима, врло слабо је познат; док су западније области релативно добро заступљене, например, у Рјечнику Југославенске академије. Зато сматрам да неће бити некорисно ако овде изнесем нешто таквог материјала из своје збирке балканских речи у нашем језику. Како ће се видети, тај материјал ће — поред осталог — понегде допустити да се између западних области нашег језика, са једне стране, и других балканских језика, са друге, утврди мање или више компактна површина на којој се извесна реч употребљава.

1. *бурдељ*

На Балкану ова реч значи „колиба, земуница" и сл. (в. Мајер-Липкеа REW, s. v. bord и Младенова, ЕПР, s. v. v. борде, бурдел). За овакво значење и употребу у нашем језику има доста потврда.

Имамо: *бурдељ*—„земуница“ у Врбовцу у источној Србији (СЕЗб XXIX, 25); у Тимочкој Крајини *бурдељ* значи „колиба закопана у земљу“ (Д. Пантелић, грађа САН), у „околини Београда“ — то је „врста привремене куће“ (Р. Николић, СЕЗб II, 1207), у Лепеници опет „земуница“ (Т. Радивојевић, СЕЗб XV, 123), у Гружи „укопана старинска кућа“ (М. Драгић СЕЗб XI, 178), у Ресави опет „земуница“ (Ђ. Мелентијевић — грађа САН). И. А. Васиљевић (у грађи САН) даје значење „земуница“ за Сврљиг, Пирот, Ниш, Гружу и Надибар. Међутим у Rj.JAк. налазимо нешто друкчије значење: „колиба“ уопште — са напоменом да се говори у Србији. У западнијим нашим крајевима значење је блиско, али не и идентично са овим: у околини Ужичке Пожеге *бурдељ* значи „тескобна кућица“ (Д. Лапчевић), у Зеници значи „мала нечиста соба“ (Д. Поповић), у Мостару „собица, мрачна остава“ (све из грађе САН).

Како се види, велика територија на којој се реч *бурдељ* употребљава — наслања се на област бугарског и румунског језика, где реч такође постоји (исп. буг. *бурдел*, рум. *bordeiu* — и то у истом овом значењу. То значење је познато и западним романским језицима (Мајер-Липке, 1. с.); али у талијанском језику *bordello* има већ промењено значење, и са тим значењем се у неким нашим крајевима јавља *бурдељ* примљено од Талијана (в. Rj. JAк., s. v.).

2. *жетица, жамак, жмућка*

Проф. П. Скок је показао (ASPh, XXXV, 348 и Арх. за арб. ст. II, 134) како се словенско *жетица* „сурутка“ широко распространило по балканским језицима, па и даље у маџарски језик; а затим је из румунског језика поново ушло у словенске језике, источне и западне.

Он с правом изводи реч од *жети* (које налазимо у *сажети, сажимати*)[1]. Од истог корена, само са другом основом, налазимо у нашим планинским крајевима још неколико речи. У Водицама у Истри имамо *жамак* — „свјежи, тек

[1]) Исп. у Дубровнику *жети* cf. циједити (Вуков Рјечник).

из котла извађени сир“ и *жамавка* — „у котлу преостало млијеко, кад се извади жамак“ (J. Рибарић, СДЗб IX, 206). У Дробњацима, опет, налазимо реч *жмућка*, која значи „груд̑ва качамака у коју се стави скоруп“ (Д. Бајић, грађа САН). У овим облицима имамо *ж(а)м-* које се иначе јавља у презентској основи, исп.: *са-жмем* и сл.

3. *комбос(т̄), комбус*

Вуково *комбост̄* „врста јела од куваног купуса“, изводи Rj.JAк. (s. v.) од старог немачког **kompost**, а ово је, опет, романског порекла. То, уосталом, прима и Бернекер (SEW, s. v. kapusta).

Међутим Младенов (о. с., s. v. комбос) изводи бугарски *ко́мбос, комбус* од лат. *compositum,* али преко новогрчког.

Изгледа да би српскохрватски материјал пре говорио у прилог новогрчког порекла, баш због географских разлога. Осим Вукове потврде, на западу сам нашао само још *комбос* „чорба од киселог купуса“, у Херцеговини (Л. Грђић-Бјелокосић, СЕЗб X, 94); док је у источнијим крајевима реч врло раширена, па је добила и фигуративна значења. Тако имамо у Драгачеву *комбост̄* „јело од купуса; рђав глас“, у Врању *комбос* „прекувано јело“ (М. Влајинац, грађа САН), на Косову израз *варен кај* [= као] *комбус* (Елезовић, о. с. I, 307), па онда: у Ресави *комбос* — „врева, сунгула, дар-мар“ (Ђ. Мелентијевић; Н. Даничић, грађа САН). А са овим може бити у вези и *комбујем* — „помешам љуту и меку ракију“, у источној Србији (М. Цветковић, грађа САН).

Осим у нашем и бугарском језику, реч се налази и у македонском: исп. *комбус* „зимница од паприка, парадајза и краставаца, туршија“, у Ђевђелији (С. Тановић, СЕЗб XXXII, 256). А такође и у арбанашком језику налазимо *kombisht,* „кисела диња“ (Кордињано, Diz. alb. — it. e it. — alb., први део, s. v.).

4. *ламња*

У Rj.JAк. налазимо *ламња* „риба што је Јону пророка прогутала“ (Врањски округ), „нека хала што једе људе“ (Лесковац,), Бернекер (о. с., s. v. lamija) узима да је реч дошла из новогрчког језика *(lamia).*

Реч је, истина, позната и романским језицима (исп. шпански и староталијански **lamia** „врста рибе“, талијански дијал. *lammia* „пожуда“ — Мајер-Липке, о. с., s. v. lammia); али географске прилике изгледа да дају Бернекеру за право — да смо је примили посредством Грка. Јер на западу наше језичке територије реч као да није позната; а на истоку поред наведених потврда налазимо и ову: *ламња* — „аждаја, хала“ у Моминој Клисури код Алексинца (Д. Симоновић, грађа САН), па онда у македонском језику; *ламја*, *ламња* — „човекопрождрливо митско чудовиште“ (А. Таховски, Грчки зборови во македонскиот народен говор, Скопје 1951, s. v.), у бугарском *лам* , *лами* „змија“ Бернекер, 2. с.). Грчкога је порекла, уосталом, и арб. тоск. *lamijë* — „утвара“ (Г. Мајер EW, 231). Да ли промену *мј* у *мњ* треба приписати гласовним законима нашег или грчког језика, није поуздано (исп. у нашим говорима *земња* од *земја*, али н. грч. дијал. *lamn'a* поред *lamja*).

5. *лос(т̅)*

Реч је забележена у нашем језику у косовско-ресавском и у призренско-тимочком дијалекту; а осим тога у македонском и бугарском језику. Исп. *лос* (ген. *лост̅а*) — „стубац“ на Косову (Елезовић, о. с. I, 370), *лос* „округло дрво за преношење терета“ у Јагодини (Ј. Срећковић, грађа САН), „озиб“ у Врњцима (Љ. Стојановић, ASPh XXV, 218), *лос* — „полуга за дизање терета“ у Левчу (С. Мијатовић грађа САН), „тучак, ћускија“ у Врањском округу Rj.JAk., s. v.) „дрвена полуга“ у Сретечкој Жупи (М. Симић), „мот-, ка којом се диже воденични камен“ у Пчињи, „велики пијук“ у Нишу (све грађа САН). Исп. у макед. јез. *лост̅* — „полуга“ у Ђевђелији (С. Тановић, СЕЗб XL, регист.), у Га-

личнику (А. Белић, Галички дијал., 171; он даје мн. *лосшо-ви*); у буг. јез.: *лосш* — „полуга, реза“ (Младенов, о. с.. s. v.).

Иако се обично ова слов. реч (арб. *llos*, *los* — „полуга, подупирач“ — Кордињачо, о. с., 26[1]; Г. Мајер, о. с., 249). изводи из грчког lostos „полуга, мотка“, Младенов мисли да је она стара словенска реч, коју су од нас примили Грци, а не обрнуто (он слов. *lost* изводи од претпостављеног *lat-t-os*, са којим би било у вези нем. *Latte* итд.). Али географско простирање њено само у неким јужнословенским језицима — и само у источнијим областима Балкана — не подупире ово његово схватање. Међутим арбанашко *llos* и *los*, без крајњег -t, вероватно су Арбанаси примили од нас, без обзира на првобитно порекло ове речи (исп. горе *лос* м. *лосш* у нашим говорима). За то би говорила чињеница да се *llos* говори и на југу, у тоскиском дијалекту, док је отпадање крајњег *-t* особина само неких североисточних гегиских говора (в. Јокла, Бел. зборн. I, 45; Тањавинија, Le parlate albanesi di tipo ghego orientale, у зборн. Le terre albanesi redente I, Kossovo, Roma 1942, 64).

6. *йирон*, *йирун*, *йерун*, *йинур*, *йињур*

Rj.JAк. бележи *йирун* „виљушка“ код Вука, из Даничићевог речника, затим из народних говора у Истри и на Рабу. У истоме значењу Rj.JAк. налази у Пољацима *йерун*, код Кавањина *йирун*, а у Винодолу и Буковици (Далмација) — *йињур*.

Реч се, међутим, јавља и другде: *йирун* (у истом значењу) налазимо у источној Херцеговини (Д. Вушовић, СДЗб III, 39) и у Црној Гори (М. Стевановић, ЈФ XIII, 27).

У источној Србији, само са нешто друкчијим значењем, налазимо *йирон* — „гвоздена кука којом се углављује труп у стругари“ (Тиоштица у тимочко-лужничком крају, А. Белић, Дијал. ист. и јуж. Србије 356).

Rj.JAк. за типове које налазимо у нашим западним крајевима узима талијанско порекло (исп. млет. *piron* — „виљушка“); а за *йирон* које Белић наводи из источне Ср-

бије вели да је „постања тамног“. Међутим облик, а вероватно и значење, србијанске речи допушта етимолошку везу са Вуковим, црногорским, херцеговачким и приморским облицима. Само би значење, „кука“ и сл. било примарно, а одатле је лако било да се развије „виљушка“. Србијанска реч, у осталом у вези је и са *пирон* — „клин“, које налазимо у македонском језику (око Солуна, А. Таховски, о. с., s, v.); у бугарским трачким говорима налази се такође *пирон,* али овде поново у значењу „виљушка“ (A. Mazon, Contes slaves ..., Paris 1923, 134). А бугарски се облик изводи од н. грч *piruni* „id.“.

Друго је питање: има ли непрекинуте територијалне везе у употреби ове речи у нашим западним крајевима, са једне, и нашим источним крајевима, са друге стране. То је засад тешко рећи, или свакако је реч позајмљена и од Талијана и од Грка. Уосталом се између словенских источних и западних области увлачи арбанашка територија где се такође говори *piruni pirũ* „виљушка“. Реч су од Грка примили (у значењу „клин“) и румуни: *piroană* (в. Мајер-Липкеа, о. с., s. v.). Иначе је познато да је исходна тачка старогрчки, одакле је ушла и у латински језик.

7. *Фурка, вурка, урка*

Реч се налази у источној и јужној Србији.

У Зоруновцу (ист. Србија) *вурка* значи „преслица са преседластом котаричицом на врху̑ око које се увија кучина“ (грађа САН); у Сврљигу и Пиротском округу *вурка* је: а) „преслица“, б) „кудеља“ (А. Васиљевић, грађа САН). У крају око Тупижнице *фурка* је „бојено округло дрво, округла кудеља“ (П. Милошаковић, грађа САН). У Лесковцу је *вурка* опет „врста преслице са нарочитом направом на врху“ (Д. Остојић, грађа САН). По сведочанству М. Стојановића (Зб. пр. за позн. Тим. кр. III, 96) у тимочком крају *урка* значи „кудеља“, а реч се употребљава и у фрази *Гледај си уркаша* — „гледај свој посао“, „не мешај се у у ствари које те се не тичу“.

То је, како је познато, романска реч. Осим нашега језика налазимо је и у македонском језику у облицима: *фурка*, *вурка* (Белић, Гал. дијал., 249; Васиљевић, Јуж. Ст. Срб., 297), а такође и у бугарском језику: *фурка*, *вурка*, *урка*, *хурка* (Бернекер, о. с., s. v. furka, Младенов, о. с., s. v. *фурка*).

Иначе се налази у румунском: *furcă* у новогрчком: *furka* и у арбанашком језику: *furkë*. Словенским језицима морала је доћи делом од Румуна а делом од Арбанаса. с обзиром на важну улогу преслице у сточарском животу (K. Sandfeld, Linguistique balkanique..., Paris 1930, 62).

Реч у нашем језику има два значења: а) „преслица“, б) „кудеља“ (а исто је тако и код Македонаца; исп., напр., С. Тановића у СЕЗб. XL, рег.). Исто двојство се налази и у нашој речи *кудеља* (в. Вуков Рј., s. v. кудјеља). Код *фурка* итд. старије је значење „преслица“, како излази из тал. *forchetta*, фран. *fourchette* — „виљушка“ (преслица је виљушкастог облика); одатле се развило значење „кудеља [на преслици]“. Код речи *кудеља* имали смо супротан развитак значења. Али како између *фурка* и *кудеља* постоји по значењу паралелизам, јасно је да је и у њиховом развитку било међусобног утицаја, иако је немогуће рећи где је цео процес отпочео.

И. Поповић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. *У Цетињу се сазнало да је устанак отпочео*, према: *Неколико другова умакло је с Цетиња*... итд. — У једном нашем листу ту скоро смо читали занимљив чланак о почетку устанка у Црној Гори 1941 године. Из тога чланка смо узели обе наведене реченице, које су језички занимљиве по томе што нам говоре о двојаком слагању облика акузатива, локатива и генитива с предлозима уз извесне глаголе који захтевају употребу ових падежа. Уз глаголе који означавају кретање у правцу неког места, односно који казују да се нешто налази или врши у некоме месту с обликом акузатива, односно локатива употребљава се или предлог *на* или предлог *у*, према томе да ли је то место на каквом узвишењу, на висоравни, на некој води или се не налази на таквом положају. Говори се: *Иде у Титоград. у Никшић, у Колашин* и: *Живи*: *у Титограду, у Никшићу, у Колашину;* или: *Иде на Жабљак, на Вирпазар, на Ријеку Црнојевића* (*Живи на Жабљаку на Вирпазару, на Ријеци Црнојевића*). У првоме случају с одговарајућим падежима иде предлог *у*, а у другом предлог *на* јер места с именима из првих примера нису ни на каквом узвишењу нити на истоименој води, а места с именима из других су на узвишењу (Жабљак), односно на води истог имена (*Вирпазар* — на једном виру украј Скадарског Језера, а *Ријека Црнојевића* — на истоименој реци).

На исти начин, ако се означава одакле неко иде, одакле се креће или одакле потиче, уз падеж одвајања и потицања, тј. уз генитив (аблативни) стоје предлози *из* и *са*. И то: предлог *из* уз генитив имена места чији облици акузатива и локатива траже употребу предлога *у*, а предлог

са уз генитив имена места с чијим облицима акузатива и локатива иде предлог *на*. Према томе, кад у реченици: *У Цетињу се сазнало да је устанак већ отпочео* с локативом стоји предлог *у*, у другој би требало да се употреби предлог *из*, требало је, дакле, рећи: — *Неколико другова умакло је из Цетиња.* Или ако је исправније казати: *Неколико другова умакло је с Цетиња,* онда је ваљало рећи: *На Цетињу се било сазнало да је устанак већ отпочео,* јер употреби предлога *у* с акузативом и локативом одговара употреба предлога *из* с генитивом; тамо, међутим, где се с прва два падежа слаже предог *на*, с генитивом иде предлог *са*. А што се писац чланка из кога смо узели две горе наведене реченице није држао изложеног принципа — ово још није доказ да он нема осећања за правилну употребу, већ то говори да се уз падежне облике именице *Цетиње* у означеним случајевима употребљавају и предлози *у* и *на* (уз акузатив и локатив) и предлози *из* и *са* (уз генитив). Зато би било потребно утврдити шта је више за препоруку. Ово, међутим, није лако утврдити, али се може показати откуда уз падежне облике ове именице и једни и други предлози. Данас се говори и *у Цетиње*, *у Цетињу* и *на Цетиње*, *на Цетињу*, а тако исто: *из Цетиња* и *са Цетиња.* А не говоре и једно и друго само људи са стране већ и домороци. Ја сам недавно имао прилике да сâм чујем како и народ из непосредне околине Цетиња каже: *Да пођем у Цетиње* и *Сад је дошао из Цетиња,* али још чешће: *Да сиђем на Цетиње* и *Јуче се вратио с Цетиња.* И управо се зато, по моме мишљењу, не може рећи шта треба препоручити. *На Цетиње* и *са Цетиња* је свакако старије. У своје време се само тако и говорило зато што је место *Цетиње* било на реци Цетињи која је извирала испод ловћенског крша, изнад села Бајица, и текла Цетињским Пољем, а понирала на дну тога поља испод саме данашње вароши. И сасвим је природно што су се уз одговарајуће падежне облике назива овога места употребљавали предлози *на* и *са*. Слагање баш ових предлога с облицима акузатива (и локатива), одн. генитива остало је у употреби и после нестанка реке Цетиње још задуго, све до данашњег

дана. Али, будући да те реке више одавна нема, а само Цетиње је, иако на надморској висини од преко 600 метара, са свих страна окружено брдима, — сасвим је природно што је то довело до употребе (предлога *у* и *из*) какву данашњи положај Цетиња захтева. Ми смо ипак за традиционалну употребу јер је она, несумњиво, још чешћа и обичнија у говору народа самог Цетиња и околине. Ипак то не искључује вероватноћу да ће употреба оне друге везе, тј. везе акузатива (одн. локатива) и генитива с предлозима *у* и *из* постајати све чешћа, па можда наскоро и потиснути употребу ових падежа с предлозима *на* и *са*.

А без обзира на то колико ће се уз именицу *Цетиње* још држати у употреби и једни и други предлози и кад ће једни од њих у овоме примеру нестати, док се употребљавају и једни и други, мора се пазити да иде паралелно употреба предлога *из* (уз генитив) с употребом предлога *у* (уз акузатив и локатив), а употреба предлога *са* (уз генитив) с употребом предлога *на* (уз акузатив и локатив). Према томе, кад је већ казано: *у Цетињу* се сазнало... ваљало је речи и — *Неколико другова умакло је из Цетиња*, мада смо ми овде, како мало пре рекосмо, још увек за традиционалну везу: *На Цетињу се сазнало...*, каква одговара вези употребљеној у реченици: *Неколико другова умакло је с Цетиња.*

2. *Тај народ је толико ужаса преживјео* и *Таман је сјео са својом чељади.* Иако се понегде у народу радни придеви глагола овога типа употребљавају у означеном облику, тј. са *је* испред крајњег *о*, они су свакако чешћи у облику *преживио* и *сио.* Ипак се писци код којих су горње две реченице забележене нису овде морали повести за сопственим осећањем језика, другим речима — нису они морали такве ове облике понети из свог матерњег говора, него су их пре употребили зато што су их такве конструисали угледањем на остале облике у којима на крају основе имамо *је*; према *преживјети, преживјела, преживјело, преживјели*... и *сјести, сјела, сјело, сјели*... направили су *преживјео* и *сјео.* Међутим, ваља знати да у јекавским го-

ворима слогу *је*, који је добивен од некадашњег ѣ (старог јат) осталих облика — у мушком роду једн. радног придева одговара самогласник *и*. Управо, у јекавском изговору испред *о* старо ѣ (јат) дало је *и*: *видио. волио, мрзио, омршавио, йоблиједио, йоцрнио, йоцрвенио* итд. Тако је у већини народних говора, па је природно што је то узето и за књижевни језик, мада се поред *сио* још може допустити и *сјео* (в. Вук, Рјечник и Dr. D. Boranić, Pravopis, Zagreb 1951).

Према томе, књижевни облици радног придева у м. р. једнине од наведених глагола у јекавском изговору јесу: *йреживио* и *сио*.

С.

3. *За йротеклих чейири месеца.* — Једна од особености нашег језика је нарочито слагање имена с бројевима 2—4. Уз ове бројеве: именица, атрибут и придевски део предиката ако су мушког рода стоје у облику старе двојине. тј. у облику који има завршетак *-а*. Придевски део предиката може, у овом положају, стајати и у облику м. р. множине, док именица и атрибут стоје увек у облику на *-а*. У нашем примеру имамо уз број *чейири* правилно употребљену именицу са завршетком *-а* (месеца) и неправилно употребљен атрибут у множини (протеклих) место у облику на *-а*, тј. *за йротекла чейири месеца.*

Иста је грешка и у примеру *После йуних 133 дана*, јер што вреди за просте бројеве *два, йри* и *чейири* вреди и за сложене који на крају имају један од ова три броја; треба дакле рећи и написати: *йосле йуна 133 дана.*

Из примера се, међутим, не види да ли је писац хтео да употреби именицу у облику на *-а* (облик старе двојине, који се изједначио са ген. ј.) или у ген. мн., пошто се код већине именица ове врсте та два облика разликују само по акценту. И не зна се да ли треба читати: *йосле йуних 133 да̑на* или: *йосле йуних 133 да́на̄.* Судећи по облику *йуних* писац је имао у свести ово друго.

4. *Поред ових 21 појединачних слова.* — У претходној поуци говорено је о слагању уз бројеви 2—4. У овом примеру имамо случај слагања уз сложен број којему је крајња цифра *један.* Као што уз број *један* именске речи стоје у једнини, тако и уз бројеве сложене са *један* оне стоје у одговарајућем падежу једнине. Предлог *поред* захтева генитив, па би, према томе, било правилно: *поред овог 21 појединачног слова.*

Занимљиво је било знати како је писац замислио изговор броја 21. Да ли га је, због неслагања са околним речима, сматрао непромењљивим (поред ових двадесет један појединачних слова), што изгледа највероватније, или промењљивим (поред ових двадесет једног појединачних слова), што не одговара ситуацији у којој је тај број употребљен?

У овом примеру (као и у претходна два) именске речи уз број стоје и испред и иза броја. Вероватно је да је реч испред броја била одлучујућа за употребу множине, јер се у пишчевој свести, пре него што употреби број, јавља претстава о већем броју јединки без обзира на завршни број, а затим облик множине речи испред броја утиче и на речи иза броја, па је тако дошло до употребе множине чак и иза броја *један (21 појединачних слова*). Да је то тачно показује овај пример нађен у истој књизи (у једном уџбенику талијанског језика): *Састоји се из 21 појединачног слова.* Испред броја нема именичке речи, па се писцу чинило сасвим природно да иза броја 21 обе речи употреби у једнини.

5. *Да није деце која разбија сијалице...* — У претходне две поуке имали смо слагање имена уз бројеве; у овој имамо слагање предиката са збирном именицом.

Уз збирне именице, зависно од њихова значења, предикат се употребљава или у једнини или у множини. Збирне именице на *-је*, напр., значе збир као целину и зато предикат ових именица стоји увек у једнини (*Лишће је пожутело*). Именице на *-ад*, међутим, више значе множину јединки него њихов збир, и зато је предикат ових именица обичнији у множини, али се употребљава и у једнини (*Ње-*

гова сирочад гладују, али и: *Његова сирочад гладује*). Збирне именице на *-а*, као, напр., *деца, браћа* — значе само множину (од дете, брат). Зато њихов предикат стоји увек у множини. Према томе, правилно је: *да није деце која разбијају сијалице*.

6. *Где си научила да јашиш?* — Све се чешће чују, а могу се наћи и у штампаној речи, облици глагола *јахати* по VII врсти Белићеве поделе глагола (однос завршетка основа *и*: *и*), а не по V врсти (однос основе *е* с измењеним претходним сугласником: *а*). Прелаз овог глагола из једне категорије у другу дошао је преко презента, у коме се *х* мења у *ш*. Како глаголи VII врсте имају двојак завршетак основе инфинитива (*и* и *е*) према истом завршетку основе презента (*и*), код неких глагола са *е* у основи инфинитива долази, под утицајем презента, до прелаза тога *е* у *и* (као у гл. врити и сл.). За њима је пошао и глагол *јахати*, код кога се најпре у презенту извршио прелаз *јашем* у *јашим*, а према овоме је добијен инфинитив *јашити*. Тако је *јахати* код многих постао глагол VII врсте, са односом основа *јашим*: *јашити*, али се књижевним облицима могу сматрати само *јашем* и *јахати*.

7. *Део стенографских белешки*. — Именице са завршетком *-а* (III именичка врста) имају у ген. мн. најчешће наставак *-а*. Један мањи део тих именица има у том падежу наставак *-и*. То су именице чија се основа свршава групом сугласника, и то само неке од њих. Код већине умеће се између два крајња сугласника једно *а* (битка-битака, даска-дасака, грешка-грешака и сл.). Само код оних код којих би се уметањем *а* добио облик друге речи (*лопта-лопата, казна-казана* и сл.) или би такви облици ген. мн. били сасвим необични (*бораба, неправада* и сл.) наставак је *-и* (*лопти, казни, борби, неправди*). Именица *белешка* образује ген. мн. сугласника и наставком *-а*, дакле *бележака*. (У осталим падежима је *шк* јер се *ж* (исп. *бележити*) испред *к*једначи с њим по звучности и прелази у *ш*). Према томе, ова именица има у ген. мн. наставак *-а*, а не, *-и* као што је у горњем примеру.

8. *Неповерење... које има у њега.* — Обичан је израз у нашем језику *имати поверења у кога*, тј. веровати коме. Међутим исти израз није уобичајен у супротном смислу, тј. када се ради о неповерењу, односно — не каже се *имати неповерење у кога*, већ је ту обичнији предлог *према*, тј. *имати неповерење према коме.* Ипак би место овога најбоље одговарало духу нашег језика, *бити неповерљив према коме*, односно *не веровати коме.*

9. *Зар се не би могло преводити... Крлежу и Андрића...* — Пасив се у нашем језику не употребљава често, већ се обично место њега узимају облици актива с повратном речцом *се.* Али и тада је објекат, а не субјекат, центар онога што се казује глаголском радњом. Он је, дакле, граматички субјекат, иако је логички објекат, и стоји у номинативу, а предикат се слаже с њим у броју, лицу и роду. Тај граматички субјекат је у горњој реченици *Крлежа и Андрић,* тј. два субјекта. Изражена у пасиву горња би реченица гласила: *Зар не би могли бити превођени Крлежа и Андрић...*, а ако би се реченица исказала обликом актива, као што је то горе учињено, предикат би морао бити у м. роду и у 3 л. множине (или једнине, ако се слаже са ближим субјектом, а не са оба). Према томе правилно је *Зар се не би могли преводити Крлежа и Андрић...* (или *Зар се не би могао преводити Крлежа и Андрић...*).

10. *Више просторија користе... лицима који с интернатом имају или немају никакве везе.* — Две су тврдње у овој реченици, једна позитивна и друга негативна, односно једно тврђење, исказано глаголским обликом *имају*, и једно одрицање, исказано глаголским обликом *немају.* Ови глаг. облици су глаголски део предиката са заједничким именским делом *никакве везе.* Међутим, тај именски део предиката је по облику одричан, и он се слаже са глаголским делом *немају*, али не и са *имају*, које мора имати именски део у потврдном облику. Зато би се уз сваки од ова два глаголска дела предиката морао поновити и његов именски део, или бар онај део који је различит. Дакле: *Више просторија користе... лицима која с интернатом имају неке (везе) или немају никакве везе.*

Св. М.

РЕГИСТАР

III књиге НАШЕГ ЈЕЗИКА (нова серија)

Израдио ИГРУТИН СТЕВОВИЋ

Скраћенице: акц. = акценат, акуз. = акузатив, варв. = варваризам, вр. = врста, галиц. = галицизам, ген. = генитив, герм. = германизам, глаг. = глаголски, дијал. = дијалекатски, етимол. = етимологија, ж. р. = женски род, инстр. = инструментал, ј. = једнина, јекав. = јекавски, лок. = локатив, м. р. = мушки род, мн. = множина, некњиж. = некњижевно, неолог. = неологизам, неправ. = неправилно, ном. = номинатив, през. = презент, чех. = чехизам.

А

Б

В

Г

Ђ

Е

Ж

З

И

J

К

Л

Љ

М

Н

Њ

О

П

Р

С

ИСПРАВКЕ

Стр.	ред	стоји	треба
164	33	циркулације мозга	циркулације, мозга
166	5	потомак	помак
167	32	В. Марјановић	В. Маринковић

Наш језик *излази месечно у свескама од 2 до 3 табака или једанпут у два месеца у свескама од 4 до 6 табака; десет, односно пет свезака чине једну књигу. Јула и августа часопис не излази. Рукописе слати Уређивачком одбору или Браниславу Милановићу, секретару Одбора, Семинар за лингвистику, Фил. факултет, Београд.*